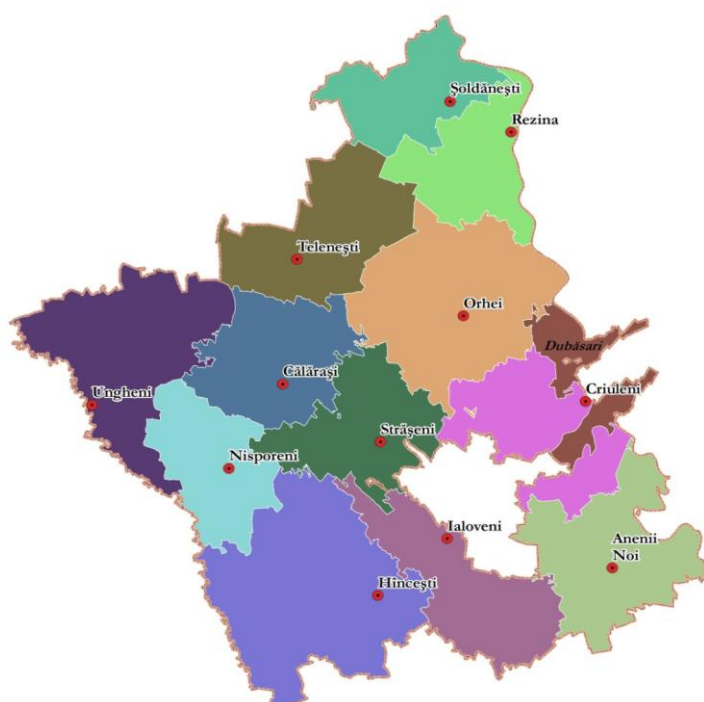

Ministerul Dezvoltării Regionale și Construcțiilor
Agenția de Dezvoltare Regională Centru

Aprobată prin decizia Consiliului
Regional pentru Dezvoltare Centru
nr.01/02 din 11.02.2016

**STRATEGIA DE DEZVOLTARE
REGIONALĂ CENTRU
2016 - 2020**

"Pentru o regiune competitivă"

CUPRINS:

ACRONIME:	3
INTRODUCERE.....	4
I. PROGRESUL IMPLEMENTĂRII STRATEGIEI DE DEZVOLTARE REGIONALĂ CENTRU ÎN ANII 2010 - 2015	6
II. PROFILUL SOCIO-ECONOMIC AL REGIUNII	9
Caracteristici generale.....	9
2.1 Caracteristici spațiale și instituționale	9
2.2 Geografie și factori de mediu.....	11
2.3 Dezvoltare socială.....	13
2.4 Economia regiunii.....	18
III. ANALIZA SWOT	27
Avantaje, provocări și riscuri privind dezvoltarea regiunii	29
IV. OBIECTIVUL GENERAL ȘI OBIECTIVELE SPECIFICE	31
4.1 Obiectivul specific 1: Îmbunătățirea accesului la servicii și utilități publice de calitate	33
4.2 Obiectivul specific 2: Dezvoltarea economică durabilă și competitivă a regiunii.....	35
4.3 Obiectivul specific 3: Consolidarea unei bune guvernante regionale.....	36
V. IMPLEMENTAREA STRATEGIEI.....	39
Cadrul instituțional și etapele de implementare.....	39
Surse de finanțare existente	40
VI. MONITORIZAREA, RAPORTAREA ȘI EVALUAREA IMPLEMENTĂRII STRATEGIEI	41
PLAN DE ACȚIUNI privind implementarea Strategiei de dezvoltare regională Centru pentru anii 2016-2020.....	45

ACRONIME:

ADR	Agenția de Dezvoltare Regională
APL	Administrația Publică Locală
CIC	Cooperare intercomunitară
CNCDR	Consiliul Național de Coordonare a Dezvoltării Regionale
CRD	Consiliul Regional pentru Dezvoltare
CPS	Comitetul pentru Planificare Strategică
DUP	Documentul Unic de Program
FNDR	Fondul Național de Dezvoltare Regională
FEN	Fondul Ecologic Național
GIZ	Agenția Germaniei pentru Dezvoltare Internațională
IE	Inspekția Ecologică
IMM	Întreprinderi Mici și Mijlocii
ME	Ministerul Economiei
MM	Ministerul Mediului
MSPL	Proiect ”Modernizarea serviciilor publice locale”
PIB	Produs Intern Brut
POR	Plan Operațional Regional
PRS	Program Regional Sectorial
RD	Regiunea de Dezvoltare
SDR	Strategia de Dezvoltare Regională
SNDR	Strategia Națională de Dezvoltare Regională
UE	Uniunea Europeană
ZEL	Zonă Economică Liberă

INTRODUCERE

- **Dezvoltarea regională și scopul strategiei**

Dezvoltarea regională reprezintă efortul pe care îl fac autoritățile publice în cooperare cu diverși actori din sectorul privat (mediul de afaceri), sectorul asociativ etc. pentru a crea condițiile necesare de dezvoltare prin sprijinirea activităților economice și sociale în regiune.

Dezvoltarea regională durabilă este un imperativ asumat de Guvernul Republicii Moldova, care și-a confirmat angajamentul ferm pentru distribuirea echitabilă a șanselor de dezvoltare pe întreg teritoriul țării, asumat prin cadrul legislativ, cât și prin documentele de politici aprobate în acest sens. Succesul implementării politicilor regionale va impulsiona și accelera dezvoltarea regiunilor, scopul final fiind îmbunătățirea calității vieții cetățenilor, indiferent unde locuiesc aceștia pe teritoriul Republicii Moldova.

Stabilirea în spațiul de politici publice a unor noi concepte și paradigme de dezvoltare – coeziune incluzivă, planificare spațială integrată, procese intersectoriale de luare a deciziilor, precum și necesitatea de a îmbunătăți coerența intervențiilor/programelor la nivel regional a determinat nevoia de a revizui obiectivele de dezvoltare și a stabili noi direcții strategice de intervenție.

Scopul strategiei de dezvoltare regională este de a asigura un cadru eficient de planificare pentru a determina direcțiile și ritmul de dezvoltare, a eficientiza activitatea autorităților în gestionarea problemelor regionale, în utilizarea resurselor financiare, de a promova regiunea și de a atrage fonduri externe pentru a implementa proiectele investiționale planificate.

- **Contextul strategic**

SDR Centru a fost elaborată ținând cont de prevederile legislației naționale în vigoare și anume: Legea nr. 166 din 11 iulie 2012 cu privire la aprobarea Strategiei Naționale de Dezvoltare a Republicii Moldova 2012 -2020; Legea nr. 438-XVI din 28 decembrie 2006 privind dezvoltarea regională în Republica Moldova; Legea nr. 68 din 5 aprilie 2012 cu privire la aprobarea Strategiei Naționale de Descentralizare, inclusiv de prevederile strategiilor naționale sectoriale și ale altor acte normative. De asemenea, în elaborarea strategiei s-a ținut cont de prevederile proiectului SNDR 2016-2020 prin corelarea obiectivelor regionale cu cele naționale.

Conform prevederilor legale, Strategia de Dezvoltare Regională (în continuare SDR) pentru anii 2016-2020 este principalul document de planificare a dezvoltării echilibrate și durabile a Regiunii de Dezvoltare Centru pe un termen mediu care reflectă necesitățile, obiectivele și direcțiile de dezvoltare.

SDR Centru pentru perioada 2016 – 2020 este fundamentată prin analiza socio-economică regională, analiza SWOT a situației curente și a tendințelor de dezvoltare a regiunii și are la bază necesitățile și prioritățile de dezvoltare locală. Strategia se axează pe nevoile majore ale regiunii și tinde spre valorificarea potențialului său de dezvoltare.

În procesul elaborării prezentului documentului de planificare, pentru a asigura o corelare intra-regională și inter-regională cu alte documente de planificare-programare, au fost analizate și strategiile de dezvoltare ale raioanelor din Regiunea Centru (care au asemenea strategii sau planuri), precum și strategiile celorlalte regiuni de dezvoltare - SDR Nord și SDR Sud, care în curând vor fi finalizate.

Prin conținutul său, prezentul document reprezintă o continuare logică a SDR Centru pentru anii 2010-2016 și este corelat cu obiectivele strategice ale Strategiei Naționale de Dezvoltare Regională pentru anii 2016 – 2020.

Obiectivul general al strategiei vizează **„Dezvoltarea teritorială echilibrată și durabilă a Regiunii de Dezvoltare Centru”**.

Obiectivele specifice se referă la:

- 1. Îmbunătățirea accesului la servicii și utilități publice de calitate;**
- 2. Dezvoltarea economică durabilă și competitivă a regiunii;**
- 3. Consolidarea unei bune guvernante regionale.**

- **Procesul participativ**

Elaborarea SDR 2016-2020 s-a realizat printr-un proces participativ, urmînd metodologia de planificare propusă de MDRC. Prin Decizia CRD Centru nr. 01-04 din 12 februarie 2014 a fost aprobat Planul de acțiuni privind Elaborarea SDR 2016-2020 și Regulamentul de organizare și funcționare a Comitetului pentru Planificare Strategică. În baza documentelor aprobate, a fost constituit Comitetul pentru Planificare Strategică (CPS), cu rol consultativ, reprezentînd cadrul larg partenerial al dezvoltării regionale pentru elaborarea și avizarea SDR Centru 2016-2020. CPS are în componența sa, ca membri titulari sau supleanți, reprezentanți ai MDRC, ai ADR Centru, ai Consiliilor raionale, societății civile și mediului academic cu activitate relevantă la nivel regional în diverse domenii specifice.

Pe parcursul activității sale, CPS a fost convocat în ședințe pentru a discuta progresul realizat în elaborarea documentului și a agreea/corela obiectivele naționale cu cele regionale, dar și pentru a identifica măsuri de intervenție specifice pentru RD Centru.

În contextul elaborării analizei socio-economice a regiunii, specialiștii ADR Centru au fost consultați de către instituțiile publice centrale, producătoare de indicatori statistici, dar și de experți independenți naționali și internaționali, antrenați cu suportul proiectului ”Modernizarea Serviciilor Publice Locale” (MSPL), implementat de Agenția de Cooperare Internațională a Germaniei și a proiectului ”Îmbunătățirea Statisticii Regionale în Republica Moldova”, implementat în comun cu Biroul Național de Statistică.

Pentru asigurarea unui proces transparent și a implica în consultări autoritățile competente naționale, regionale, locale, organizațiile societății civile și parteneri economici și sociali, a fost inițiat procesul de comunicare la distanță. În acest context, pagina web a ADR Centru a fost completată cu compartimentul Programare 2020 (www.adrcentru.md), care poate fi consultat de părțile interesate.

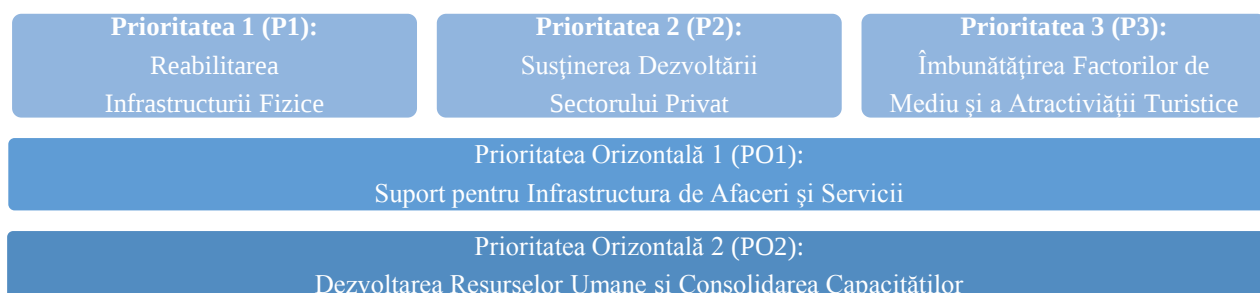
I. PROGRESUL IMPLEMENTĂRII STRATEGIEI DE DEZVOLTARE REGIONALĂ CENTRU ÎN ANII 2010 - 2015

• Cadrul strategic

Strategia de Dezvoltare Regională Centru pentru perioada 2010-2016 este principalul document de planificare a dezvoltării regionale, care a constituit baza strategică pentru fundamentarea programelor și proiectelor de dezvoltare regională. Realizarea strategiei a fost posibilă datorită acțiunilor sinergice ale principalilor actori implicați în procesul de dezvoltare regională: CRD Centru, ADR Centru, autoritățile publice locale de nivel I și II, ONG-urile, agenții economici din regiune.

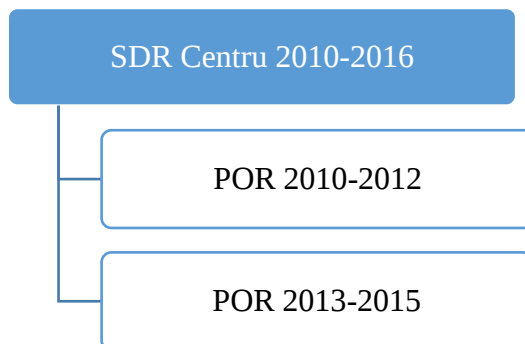
Pentru perioada 2010 – 2016, la nivel regional, au fost stabilite următoarele priorități și măsuri de intervenție corelate cu prioritățile SNDR.

Figura 1. Prioritățile de dezvoltare regională pentru anii 2010 - 2016

Implementarea strategiei se realizează în baza Planurilor Operaționale Regionale, care reprezintă un document de programare la nivel regional prevăzut pentru o perioadă de 3 ani. POR asigură platforma de implementare a Strategiei prin ciclul de programe, proiecte și activități prioritare pe termen mediu prin mobilizarea capacităților actorilor regionali și ai grupurilor de interes, încurajând angajamentul lor de a contribui la dezvoltarea regională și locală prin soluționarea problemelor și utilizarea durabilă a resurselor.

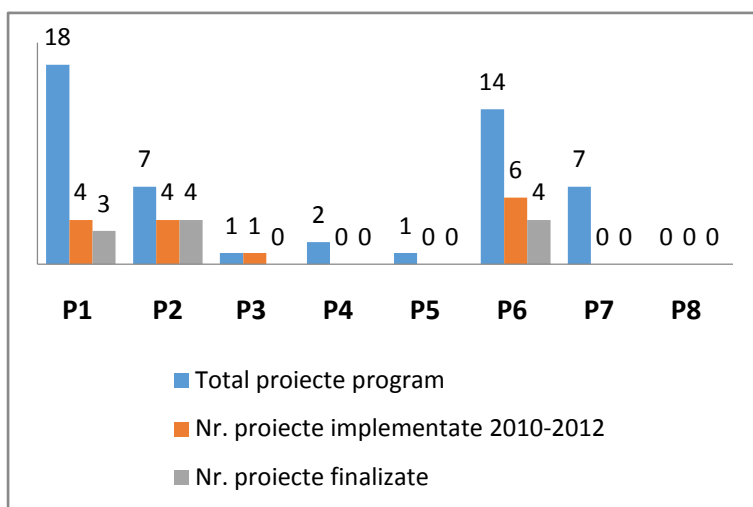
POR implementează elemente importante ale SDR Centru 2010-2016 și SNDR, principalul obiectiv constituindu-l dezvoltarea echilibrată a regiunii, prin valorificarea potențialului regional și local de dezvoltare, îmbunătățirea condițiilor infrastructurale și ale mediului de afaceri, modernizarea serviciilor publice.

Planurile au fost elaborate în rezultatul colectării, evaluării și aprobării proiectelor de dezvoltare regională identificate în cadrul Apelurilor de Propuneri de Proiecte din 2010 și, respectiv, 2012. Acestea au fost organizate în conformitate cu cerințele Manualului operațional privind modul de utilizare a mijloacelor Fondului Național pentru Dezvoltare Regională (în continuare FNDR). Proiectele de dezvoltare regională și activitățile prioritare incluse în planurile operaționale regionale au fost finanțate din mijloacele FNDR, ale partenerilor de dezvoltare și cu contribuția autorităților publice locale.

În rezultatul primului apel de propuneri de proiecte organizat în anul 2010 au fost colectate 67 de propuneri de proiecte, dintre care CRD Centru a aprobat includerea în POR a 62 de proiecte, grupate în 8 programe.

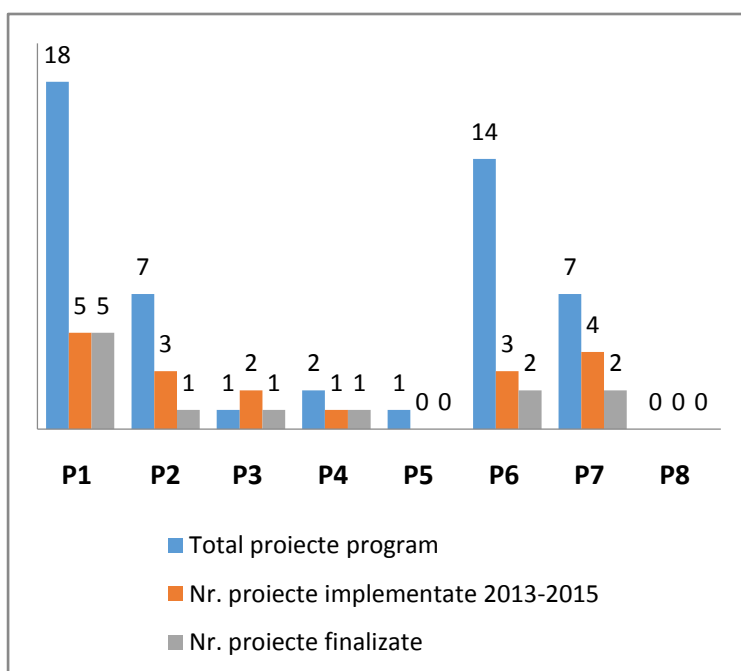
Figura 2. POR 2010 – 2012 Repartizarea proiectelor conform programelor de dezvoltare

Programul 1 Dezvoltarea și modernizarea sistemelor de apă și canalizare
 Programul 2 Modernizarea și amenajarea drumurilor regionale și locale
 Programul 3 Eficiența energetică și energii regenerabile
 Programul 4 Dezvoltarea resurselor umane
 Programul 5 Dezvoltarea IMM și a infrastructurii de afaceri
 Programul 6 Protecția mediului ambiant și prevenirea calamităților naturale
 Programul 7 Îmbunătățirea atractivității turistice
 Programul 8 Activități prioritare pentru implementarea SDR

POR pentru anii 2013-2015 conține 50 de proiecte de dezvoltare regională, beneficiarii cărora sunt autoritățile publice locale de nivelul I și II din RDC, iar în anumite situații și instituții publice subordonate autorităților publice centrale. Proiectele au fost grupate în 8 programe.

Figura 3. POR 2013 – 2015 Repartizarea proiectelor conform programelor de dezvoltare

Programul 1 Modernizarea și dezvoltarea traseelor de acces, infrastructurii rutiere și a conexiunilor internaționale
 Programul 2 Reabilitarea și construcția rețelelor de apă, canalizare și a stațiilor de tratare a apei
 Programul 3 Creșterea eficienței energetice în clădirile publice și facilități publice
 Programul 4 Îmbunătățirea mediului de afaceri și stimularea IMM-urilor și a întreprinderilor începătoare din industria prelucrătoare
 Programul 5 Dezvoltarea sectorului logistic și a legăturilor funcționale cu capitala
 Programul 6 Dezvoltarea sistemelor integrate de management pentru prelucrarea deșeurilor solide, precum și crearea poligoanelor moderne de depozitare a deșeurilor nereciclabile
 Programul 7 Dezvoltarea infrastructurii de turism, servicii și marketing
 Programul 8 Dezvoltarea resurselor umane și consolidarea capacităților

Pornind de la conceptul de dezvoltare teritorializată, care stă la baza politicilor de dezvoltare regională în UE, ADR Centru, cu suportul proiectului "Modernizarea Serviciilor Publice Locale" (MSPL) și cu implicarea Grupurilor de Lucru Regionale Sectoriale (GLRS), a elaborat patru Programe Regionale Sectoriale (PRS) în următoarele domenii prioritare - Managementul Deșeurilor Solide (MDS), Eficiența Energetică în clădirile publice (EE), Aprovizionare cu Apă și Canalizare (AAC) și Drumuri Regionale și Locale (DRL).

Grupurile de Lucru Regionale Sectoriale au asigurat un proces participativ de planificare și programare sectorială, fiind constituite din reprezentanții APL, ai societății civile și ai întreprinderilor prestatoare de servicii publice în domeniile menționate mai sus.

Programele Regionale Sectoriale reprezintă un instrument operațional în planificarea regională, cu menirea de a spori capacitatea APL în elaborarea proiectelor regionale durabile și de a crea condiții pentru dezvoltarea fluxului de proiecte în domeniile care încorporează necesitățile regiunii de dezvoltare a sectoarelor respective. Astfel, aceste programe au constituit o bază solidă pentru elaborarea noii Strategii de Dezvoltare Regională pentru perioada 2016-2020.

- **Rezultatele implementării strategiei**

Ca urmare a implementării proiectelor de dezvoltare regională în perioada 2010-2015 au fost obținute mai multe rezultate:

În domeniul planificării strategice și programării, cu asistența tehnică a ADR Centru, au fost elaborate Strategiile de Dezvoltare Socio-Economică a raioanelor Nisporeni și Anenii Noi, iar cu suportul Proiectului MSPL au fost elaborate cele patru PRS menționate mai sus.

În domeniul implementării proiectelor de dezvoltare regională:

- aprovizionare cu apă potabilă și servicii de canalizare au fost construite:
 - o 64,89 km rețele de apeduct;
 - o 15,45 km rețele de canalizare;
 - o 1 stație de tratare;
 - o 1 stație de epurare;
 - o 13 rezervoare de apă;
 - o 8407 conexiuni la rețele.
- infrastructura drumurilor:
 - o 20,13 km de drumuri regionale renovate (asfalt);
 - o 7,65 km drumuri regionale renovate (varianta albă);
 - o 2 poduri construite;
 - o 30 localități beneficiare de drum.
- gestionarea deșeurilor menajere solide:
 - o 801 platforme construite;
 - o 7 (4 temporare) poligoane pentru depozitarea DMS;
 - o 3895 containere procurate;
 - o 878 urne stradale procurate;
 - o 12 autospeciale procurate;
 - o 15 unități tehnică grea (tractoare, gredere, buldozere, excavator etc) procurate.
- sporirea atractivității turistice:
 - o 5 Clădiri istorico-arhitecturale renovate și amenajate (muzee);
 - o 3 Parcuri amenajate, zone verzi create;
 - o 5 indicatoare (intrări) în localități construite.
- susținerea businessului:
 - o Casă de ambalare cu o suprafață de 2880 m² construită;
 - o 40 persoane angajate;
 - o 150 fermieri cu acces îmbunătățit la serviciile de ambalare a fructelor și strugurilor de masă.

În domeniul promovării potențialului de dezvoltare al regiunii:

- Elaborate Profiluri investiționale ale RD Centru;
- Organize Forumuri regionale și internaționale de investiții, economice și de inovare;
- Elaborate o serie de broșuri - ”Proiecte investiționale în Regiunea de Dezvoltare Centru”, ”Regiunea de Dezvoltare Centru”, ”Cum să elaborăm un proiect de succes”, „Dezvoltarea durabilă a Regiunii de Dezvoltare Centru: factorii de mediu și contribuții”, etc.

II. PROFILUL SOCIO-ECONOMIC AL REGIUNII

Caracteristici generale

Regiunea de Dezvoltare Centru reprezintă o **unitate teritorială** ce constituie cadrul de planificare, implementare și evaluare a politicii de dezvoltare regională.

Teritorial, regiunea este situată în **partea centrală** a Republicii Moldova, mărginindu-se cu 4 regiuni de dezvoltare din țară: Nord, Sud, Transnistria (partea de est) și mun. Chișinău, precum și cu Regiunea de dezvoltare Nord-Est din România (partea de vest).

RDC este **regiunea cu cea mai mare suprafață și populație** din cele 6 regiuni de dezvoltare ale Republicii Moldova.

Suprafața regiunii reprezintă **teritoriul administrativ a 13 raioane** (unități administrativ-teritoriale de nivelul II) care au în componență unități administrativ-teritoriale de nivelul I (sate, comune și orașe).

2.1 Caracteristici spațiale și instituționale

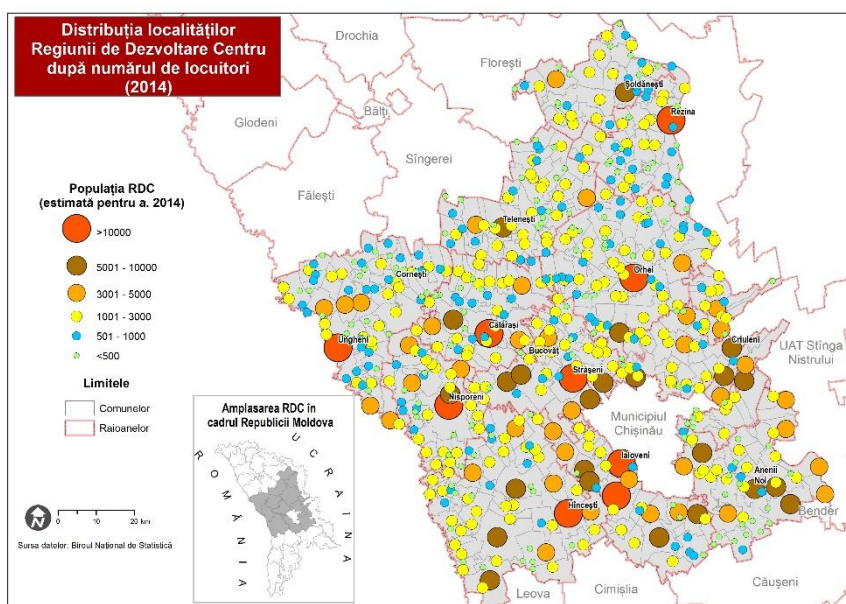
Organizare teritorială și populație. RDC include 13 raioane - Anenii Noi, Călărași, Criuleni, Dubăsari, Hîncești, Ialoveni, Nisporeni, Orhei, Rezina, Strășeni, Șoldănești, Telenești, Ungheni – fiind regiunea cu cele mai multe unități teritorial-administrative de nivelul doi.

Suprafața regiunii este de 10.734,5 km², ceea ce constituie aproximativ 31% din suprafața totală a țării.

Populația Regiunii de Dezvoltare Centru constituie 1 060 409¹ persoane. Procentual, populația regiunii reprezintă 29,81% din populația R. Moldova, urmată de mun. Chișinău (28.08%), RD Nord (22.5%), RD Sud (15.75%) și UTA Găgăuzia (3.87%)

Populația regiunii este concentrată în 598 de localități organizate în 329 unități administrativ-teritoriale de nivelul I: 14 orașe și 315 sate (comune). Numărul total de localități din regiune constituie 36,6% din numărul total de localități ale țării.

După mediul de rezidență, ponderea populației rurale reprezintă 80,6% din totalul populației (anul 2014). În

¹ Biroul Național de Statistică, Banca de date statistice

aspect intra-regional se observă o structură stabilă a populației pe medii de rezidență. Nivelul cel mai înalt de urbanizare este în raionul Ungheni unde circa 34,5% din populație locuiește în orașele Ungheni și Cornești. Cel mai mic grad de urbanizare se înregistrează în raionul Anenii-Noi, cu 89,62% din populație concentrată în mediul rural.

Raioanele cu populație de peste 100 mii de locuitori sunt – Hîncești, Orhei și Ungheni, iar cel mai mic număr de locuitori îl au raioanele Șoldănești (42 mii) și Dubăsari (34 mii). Majoritatea populației (circa 63 %) locuiește în localități de pînă la 5 mii de locuitori.

Cel mai mare oraș din regiune este or. Ungheni cu o populație de circa 32,7 mii locuitori, iar cel mai mic oraș este Bucovăț cu o populație de circa 1 800 de locuitori. După numărul populației, orașele din RD Centru se clasifică astfel:

- < 10 000 locuitori – 6 orașe (Bucovăț, Cornești, Anenii Noi, Criuleni, Șoldănești, Telenеști);
- 10 000 - 20 000 locuitori – 6 orașe (Călărași, Nisporeni, Rezina, Hîncești, Ialoveni, Strășeni);
- 20 000 - 40 000 locuitori – 2 orașe (Orhei și Ungheni).

În centrul regiunii este poziționat mun.Chișinău. Această proximitate oferă multiple oportunități populației din RDC de a avea acces la o piață de desfăcere dezvoltată și la o diversitate de servicii publice.

În partea de vest a regiunii, vecinătatea cu România oferă posibilitatea unei relații de cooperare cu țările membre ale UE, dar și posibilități de cooperare economică și administrativă.

La est, RDC are hotar cu Regiunea de Dezvoltare Transnistria, o regiune de conflict latent care generează anumite dificultăți de dezvoltare socială și economică în această zonă.

Structuri de cooperare teritorială. În contextul proceselor de cooperare teritorială la nivel regional, raioanele din RDC fac parte din diverse structuri de cooperare. În mod special, menționăm euroregiunile, care reprezintă structuri teritoriale create în scopul intensificării cooperării interregionale și transfrontaliere, prin realizarea unui spațiu coerent de dezvoltare economică, științifică, socială și culturală. Astfel, în RDC sunt prezente două asemenea entități importante – Euroregiunea ”Siret – Prut - Nistru” (România – Republica Moldova) și Euroregiunea ”Nistru” (Ucraina – Republica Moldova).

Dezvoltare instituțională la nivel regional. Cadrul normativ în domeniul dezvoltării regionale prevede organizarea cadrului instituțional pe două nivele: național și regional. La nivel național principalii actori sunt Consiliul Național de Coordonare a Dezvoltării Regionale, structură funcțională de competență generală responsabilă de coordonarea politicii de dezvoltare regională, și Ministerul Dezvoltării Regionale și Construcțiilor, autoritate publică centrală responsabilă de implementarea politicii de dezvoltare regională.

La nivel regional, pentru promovarea și coordonarea obiectivelor de dezvoltare regională a fost constituit Consiliul Regional pentru Dezvoltare (CRD), structură deliberativă, și Agenția de Dezvoltare Regională (ADR), instituție publică.

CRD este organismul regional deliberativ, fără personalitate juridică, care este constituit și funcționează pe principii parteneriale în scopul coordonării activităților de elaborare și monitorizare ce decurg din politicile de dezvoltare regională. CRD este alcătuit din președinții de raioane, primari, reprezentanții sectorului privat și ai societății civile și este funcțional. Experiența de implementare a politicii de dezvoltare regională indică asupra necesității creșterii rolului CRD în dezvoltarea structurilor parteneriale la nivel regional, implicarea mai activă a autorităților publice locale în aceste procese.

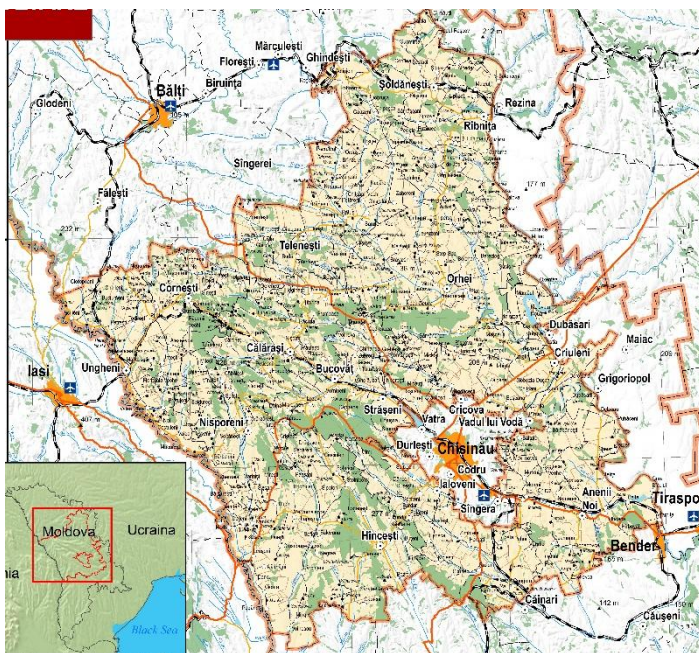
ADR este actorul executiv care elaborează și implementează la nivel regional strategiile, programele și proiectele politicii de dezvoltare regională.

Pentru o mai bună guvernare a regiunii este important ca actorii responsabili de procesul dezvoltării regionale să inițieze și să dezvolte rețele de comunicare și parteneriate eficiente pentru o implicare mai activă a tuturor actorilor interesați, să asigure transparența procesului decizional și să dezvolte un spirit de ”cunoaștere a regiunii” pentru o promovare activă a acesteia.

2.2 Geografie și factori de mediu

Relief. Regiunea cuprinde mai multe forme de relief. Cea mai mare parte a teritoriului regiunii este ocupată de Podișul Moldovei. În afară de podișuri, există dealuri și câmpii, înălțimea medie ale cărora variază între 200 și 250 m deasupra nivelului mării. Cel mai înalt vîrf din Republica Moldova, dealul Bălănești, este situat în RDC, avînd 430 m.

Clima. Clima în RDC este moderat continentală. Precipitațiile variază între 500 și 700 mm, iar în ultimii ani se înregistrează sporirea variabilității generale a climei, însoțită de majorarea evidentă a frecvenței fenomenelor climatice de risc. Temperatura medie a aerului este de 9°C, temperatura minimă absolută în luna ianuarie este de -25 la -27°C, iar maximul lunii iulie este de 39-40°C. Perioada de iarna este scurtă și cu puțină zăpadă, iar vara este lungă, caldă și cu precipitații limitate care, de obicei, cad în perioada caldă a anului în formă de ploi torențiale de scurtă durată. Pe lîngă perioada îndelungată caldă a anului, iarna blîndă, abundența de căldură și lumină, sunt și fenomene de secetă. Abundența zilelor cu soare oferă o perspectivă benefică de dezvoltare a surselor alternative de energie în regiune, în special a energiei solare, cu oportunități de reducere a cantității surselor tradiționale și a mijloacelor financiare alocate pentru acestea.

Resursele solului. Solurile din RDC au o bonitate mai redusă, față de media bonității solurilor la nivel național, dar acest lucru nu împiedică populația să practice agricultura performantă pe suprafețe mici și mijlocii.

Mai mult de jumătate din suprafață RDC este ocupată de terenuri agricole, ceea ce formează aproximativ o treime din totalul pe țară. Suprafața totală a terenurilor agricole constituie 65,9% din suprafața regiunii (74,3% media pe țară), 28,1% din terenurile agricole din țară. În același timp este mare ponderea solurilor erodate, cca 42% din terenurile agricole. Suprafața solurilor erodate crește în medie cu 0,5-1,0% anual, ceea ce va face în următorii 50 ani să se piardă cca 20-40% din stratul cel mai fertil.

Aceasta impune aplicarea unor măsuri de conservare și protecție a solului: efectuarea de lucrări agricole cu utilaje și mașini, de asolamente; utilizarea unor procedee agricole cu impact redus asupra mediului; practicarea unei agriculturi organice; elaborarea unei hărți regionale a terenurilor degradate; stimularea restabilirii fișilor forestiere de protecție și aplicării de măsuri anti-eroziune; promovarea practicii de rotație a culturilor.

Fondul forestier. RDC se caracterizează prin cel mai bogat fond forestier din țară, reprezentat de Codrii Moldovei și alte suprafețe de teren forestier (perdele forestiere de protecție a câmpurilor agricole, drumurilor, râurilor și bazinelor acvatice etc.). Actualmente, terenul forestier constituie 20,8% din suprafața regiunii (12,4% media pe țară), și 52,9% din terenurile forestiere din țară. Majoritatea terenurilor acoperite cu păduri se află în proprietatea statului (87,2%), restul fiind deținute de primării (12,2%) și doar 0,6% – de proprietari privați.² Cele mai mari suprafețe de păduri se află pe teritoriul raioanelor Hîncești, Strășeni, Călărași. Majoritatea suprafețelor silvice au drept destinație protecția terenurilor agricole, recreere sau de conservare.

Speciile de arbori și arbuști care cresc în pădurile din regiune pot fi folosite în cantități limitate, ca materie primă mai mult pentru confecționarea articolelor de dimensiuni mici din artizanat.

Fauna silvică a regiunii este relativ bine păstrată, fiind reprezentată de mistrețul sălbatic, bursucul, nevăstuica, vulpea roșcată, pisica sălbatică. Mai rar se întâlnesc elani, cerbi, jderi, căprioare. Dintre rozătoare aici găsim ondatra, veverița, hîrciogul de pădure, iepurele alb și altele. Din păsări se întâlnesc mierla, porumbelul de pădure, gaița, cinteza, vulturul, potîrnichea, prepelița, bîtlanul, cocostîrcul, cioara de cîmp, vrabia³.

RDC dispune de **arii naturale protejate** de stat și suprafața acestora constituie circa 25% din fondul ariilor naturale protejate de stat al țării. Cea mai mare suprafață (23 655 ha) revine celor 3 rezervații științifice: „Codri”, „Iagorlîc” și „Plaiul Fagului”, care constituie 54% din suprafața ariilor naturale protejate de stat din Regiune. O suprafață semnificativă, de circa 33%, ocupă și rezervațiile peisajere. Un rol considerabil în asigurarea conservării diversității biologice în Regiunea de Dezvoltare Centru revine Parcului Național „Orhei”. Acesta se întinde pe o suprafață de 33792,09 ha, în hotarele administrativ-teritoriale ale raioanelor Orhei, Strășeni, Călărași și Criuleni și este constituit în scopul conservării speciilor de plante și animale sălbatice, elementelor și formațiunilor cu valoare ecologică, științifică, recreațională și culturală deosebită, care există în această zonă.

Ariile protejate reprezintă acele spații, în care oamenii pot fi educați cu privire la rolul naturii și necesitatea conservării naturii și a dezvoltării durabile⁴.

Rețeaua hidrologică și apele subterane. Condițiile geologice și climatice au favorizat dezvoltarea unei rețele hidrografice destul de dense în regiune, formată din râuri și râulețe cu debite mici, dar foarte variabile în timp.

În prezent, unele localități din Regiunea Centru sunt alimentate cu apă de suprafață din bazinul a două râuri – Prut și Nistru, și afluenții lor.

Alimentarea cu apă a localităților regiunii are loc din următoarele prize principale ale râului Prut: 4 prize principale în Ungheni (2), Nisporeni (Grozești – în construcție) și Hîncești (Cotul Morii - în construcție), concepute pentru a furniza apă pentru localitățile din raioanele respective. Rîul Nistru servește drept sursă principală de apă pentru alimentarea populației atît din raionul Rezina cît și a fabricilor și uzinelor industriale din preajmă. Totodată priza de la Vadul lui Vodă, concepută să furnizeze apă pentru municipiul Chișinău, are posibilități de extindere către raioanele vecine, de exemplu, Strășeni și Călărași.

Această posibilitate constituie un avantaj pentru alimentarea cu apă calitativă a acestor raioane. Rîurile Nistru și Prut pot fi valorificate și în calitate de sursă pentru sporirea suprafețelor agricole irigate, prin aplicarea unor tehnologii moderne.

²www.moldsilva.gov.md

³Dezvoltarea durabilă a Regiunii de Dezvoltare Centru: factori de mediu și contribuții. Culegere de articole. Chișinău: BonsOffices, 2014, p. 40

⁴<http://www.moldsilva.gov.md/pageview.php?l=ro&idc=214&t=Viata-padurii/Ariile-protejate&>

Rezervele principale de ape subterane explorate în Regiunea Centru sunt de cca 1.047.200 (m³/zi), ceea ce reprezintă cca 66% din sursele de ape subterane din republică și aproximativ 70% din totalul rezervelor de ape subterane din cele trei regiuni. Capacitatea de producție este suficientă pentru a acoperi necesitatea curentă de 23.000 m³/zi și prognoza necesității pe viitor de 63.000 m³/zi (2020) a Regiunii Centru și poate fi considerată în procesul de planificare a resurselor de apă⁵.

Rezerve considerabile de apă subterană sunt prezente aproape în fiecare raion al regiunii, cu excepția raioanelor Ungheni și Nisporeni. Împreună cu sondele arteziene existente cu capacități mai mici, aceste rezerve de apă subterană pot fi considerate ca potențiale surse de apă potabilă pentru localitățile din Regiunea Centru.

Republica Moldova a semnat Convenția Apă UNECE și are acorduri transfrontaliere internaționale pentru gestionarea resurselor de apă cu România și Ucraina. Acordurile respective se referă la problemele de gestionare a resurselor de apă la nivel strategic și permit cooperarea și schimbul de date între țări. Acordurile implică faptul că Republica Moldova ar trebui să informeze vecinii săi privind orice proiecte transfrontaliere de dezvoltare a resurselor de apă, care ar putea avea un impact semnificativ asupra cantității sau calității râurilor și resurselor de apă subterană. Acest lucru va fi luat în considerare în procesul de identificare a surselor de apă posibile.

Resurse minerale utile. În RDC sunt zăcămintele de minerale utile pentru producerea materialelor de construcție – rocile carbonatate: calcar, marnă, materie primă argiloasă, nisipuri, formațiuni de nisip și pietriș, diatomit și tripoli. Zăcămintele de piatră calcaroasă sunt în apropierea satelor Brănești, Morovaia, Jeloboc din raionul Orhei, rezervele cărora ating 18 milioane m³, iar în raionul Șoldănești – 6,3 milioane m³. Zona Centru este bogată în roci carbonatate și calcar, care își găsește o aplicare largă în construcție, cât și în calitate de suplimente în hrana pentru vite și păsări. În afară de mineralele carbonatate, în regiune sînt dezvoltate zăcămintele de argilă, argilă nisipoasă, folosite drept materie primă pentru producerea de cărămizi.

Raioanele Nisporeni, Dubăsari, Telenești și Rezina au cele mai mari exploatări de substanțe minerale utile din unitățile administrativ-teritoriale ale Regiunii de Dezvoltare Centru.

În regiune există cel puțin 16 zăcămintele de ape minerale, multe dintre ele sînt și potabile, care se îmbuteliază și se comercializează pentru uz alimentar. Cele mai cunoscute rezerve de ape minerale sunt în Varnița, Hîrjăuca și Mănăstirea Hîncu.

2.3 Dezvoltare socială

• *Procese demografice*

Numărul populației în perioada 2005-2014 a fost influențat de reducerea natalității și de soldul negativ al migrației externe. Astfel, creșterea șomajului, reducerea oportunităților economice și explozia sărăciei, declanșarea proceselor migratorii și reducerea accesului la o serie întreagă de servicii sociale în paralel cu degradarea calității acestora, au influențat asupra evoluției indicatorilor dezvoltării umane a republicii⁶. Totodată în raionul Ialoveni, care se află în imediata apropiere a mun. Chișinău, se înregistrează o creștere cu 5% a numărului populației în perioada 2005-2014 atât în mediul urban, cât și în mediul rural. Această creștere se explică și prin faptul că populația regiunii migrează în raioanele care se află în apropierea capitalei.

⁵PRS în domeniul AAC pentru RDC, p.18

⁶Profilul migrațional extins al Republicii Moldova, OIM, p.166

Orice caracteristică a fluxului de emigranți din Republica Moldova ne poziționează, în decursul unei perioade de mai mulți ani, ca o țară de origine a forței de muncă. Cu un flux continuu de emigrare, se constată că numărul celor ce se stabilesc în afara granițelor țării este în creștere. Migrația reprezintă cauza majoră a îmbătrânirii accelerate a populației și a depopulării în zonele rurale, fiind factor ce generează deficitul de capital uman calificat și a lipsei de forță de muncă în anumite sectoare (de exemplu, în domeniul educației și științei, în sistemului ocrotirii sănătății ori domeniile cu tehnologii performante). În aspect social, se constată apariția de noi grupuri de populație vulnerabilă, cum sunt copiii rămași cu un părinte sau fără ambii părinți, persoanele în vârstă rămase în singurătate, șomerii proveniți din grupul emigranților reveniți la baștină, membrii familiilor, care la revenire trebuie să facă față necesității de adaptare la noile condiții socio-economice⁷.

Datele statistice, obținute în baza studiului efectuat de către Centrul CIVIS (Moldova) și Agenția IASCI (Austria) în cadrul proiectului Nexus Moldova prezintă, că în anul 2013 erau plecați peste hotarele țării pe termen lung 411,0 mii persoane sau 12,4% din populația totală a țării, inclusiv 370 mii (11% din populație), erau plecați la muncă, 18,4 mii – la studii, iar 18,7 mii au plecat în scopul reîntregirii familiei. Situația intra-regională a mobilității numărului populației arată că cele mai afectate de fenomenul migrației sunt raioanele Călărași, Hîncești și Nisporeni.

Dintr-o altă perspectivă, fenomenul migrației poate genera beneficii, pentru că prin remitențe poate dezvolta consumul și macrostructura economică. Mobilitatea forței de muncă poate să faciliteze schimbul bunelor practici și a experienței în profesie, să stimuleze dezvoltarea abilităților individuale profesionale, a spiritului antreprenorial în mai multe domenii, avînd contribuția de îmbunătățire a calității serviciilor oferite ș.a. Un factor pozitiv rezultă din preluarea anumitor practici culturale, în special a celor ce transpun modalități de menținere a anumitor tradiții în comunitate, ce cultivă respectul față de valorile locale și identitatea culturală⁸.

Migrația, în comun cu sporul natural negativ, a influențat structura pe vîrste a populației. Este necesar de menționat că acest fenomen a condus la reducerea numărului copiilor, iar analiza comparativă a structurii demografice a populației pentru anii 2010-2014 confirmă aceste presupuneri. Astfel, se observă o descreștere pronunțată a populației tinere, cuprinse între vîrstele 5–15 ani.

Transformările structurii pe vîrstă a populației sunt determinate și de diferențierea în funcție de sex. În grupele de vîrstă de pînă la 29 ani, în structura pe sex predomină ușor populația de sex masculin, iar în următoarele grupe crește cunoscătorul sexului feminin. În grupele de vîrstă de la 55 ani dezechilibrul pe sexe crește semnificativ cu o prevalență accentuată a persoanelor de sex feminin. Se înregistrează un dezechilibru de gen în segmentul cel mai vulnerabil al populației, cum sînt persoanele cu vîrsta înaintată. Prin urmare, cca 70% din persoanele de peste 80 ani sunt femei, care locuiesc preponderent în mediul rural. Acest fapt va necesita eforturi pentru specializarea mai mult feminină a serviciilor sociale, medicale și psihosociale.

Indicele sarcinii demografice pe categorii de vîrstă ne indică o tendință de egalare a ponderii persoanelor cu vîrsta de 0-14 ani cu ponderea persoanelor cu vîrsta de 60 ani și peste. Astfel, în RD Centru numărul copiilor cu vîrsta de 0-14 ani constituie 25,9%, iar numărul persoanelor în vîrstă de 60 de ani și peste - 21,1% din numărul total al populației din RD Centru. Acest indice

⁷Studiu de piață: inovație în migrația circulară. Migrație și dezvoltare în Moldova, Nicolaas de Zwager, Ruslan Sințov, Chușinău, Moldova, 2014

⁸Studiu de piață: inovație în migrația circulară. Migrație și dezvoltare în Moldova, Nicolaas de Zwager, Ruslan Sințov, Chușinău, Moldova, 2014

ne demonstrează vădit tendința de îmbătrânire a populației. Coeficientul îmbătrânirii populației (numărul persoanelor în vârstă de 60 ani și peste la 100 locuitori) constituie 13% în RD Centru. Conform scării Beaujeu-Garnier, populația este calificată îmbătrânită, dacă coeficientul respectiv este mai mare de 12%. Cel mai favorabil raion sub acest aspect este Ialoveni, cu coeficientul de 10,7%.

Printre cauzele principale care contribuie la micșorarea numărului populației tinere pot fi menționate următoarele: reducerea natalității, deoarece pleacă în afara țării persoane de vârstă fertilă, părinții plecați la muncă în afara țării își iau copii peste hotare, de asemenea destrămarea familiilor din motivul pierderii legăturilor între membrii acestora în timpul perioadei de aflare în afara țării a unuia dintre soți. Aceste presupuneri sunt confirmate de tendințele spre descreștere a numărului de persoane, observate pentru grupurile de vârstă 40–44 ani și 45–49 ani.

De asemenea, o diminuare semnificativă a populației este observată și pentru grupul de vârstă 65–69 ani, această reducere avînd explicație dublă. În primul rînd, reducerea numărului populației în grupul respectiv de vârstă este explicată prin faptul că la această vârstă au ajuns generațiile născute în perioada celui de-al doilea război mondial, perioadă, caracterizată printr-un număr mic al copiilor născuți. În al doilea rînd – declinul poate fi condiționat de asemenea și de procesele migraționale, iar explicația acestuia în mare parte vine de la faza inițială a migrației ilegale. În acea perioadă în procesul migrațional erau antrenate într-o pondere semnificativă femeile, care au plecat la muncă spre Vest în mare parte prin căi ilegale. Din lipsa posibilităților de a se întoarce acasă un număr considerabil dintre femeile cu vârstă fertilă au rămas pentru o perioadă destul de îndelungată în țările-recipiente. Această presupunere se confirmă prin faptul, că pentru aceste grupuri de vârste s-a redus mai mult populația de sex feminin.

Reducerea numărului de familii cu copii (de la 44,4% în anul 2009 la 32,4% în anul 2013) și a ponderii copiilor în structura populației are drept consecință scăderea numărului de locuri necesare în școli și instituții preșcolare, respectiv a numărului de profesori și educatori.

Indicii sarcinii demografice și îmbătrînirii populației în perioada 2010-2014 în profil teritorial confirmă tendințele de îmbătrînire a populației la nivel național, ceea ce pe viitor va avea implicații economice (reducerea numărului populației în vârstă aptă de muncă, limitarea și îmbătrînirea resurselor umane disponibile), sociale (micșorarea contingentului de copii pentru instituțiile de învățămînt, necesitatea adaptării sistemului de sănătate și de pensionare sub influența procesului de îmbătrînire) și demografice (reducerea ratei natalității, creșterea ratei mortalității).

• **Educație și sănătate**

Procesul educațional în instituțiile de învățămînt preșcolar în RDC este asigurat de 3428 cadre didactice dintre care doar 1438 (41.9 %) cu studii superioare. Migrația personalului din sistemul de învățămînt din Moldova a condus la înrăutățirea situației procesului didactic. Astfel, datorită salariilor neatractive care sunt printre cele mai mici în economia națională, în perioada 2005–2010 circa 9,4 mii de profesori au părăsit sistemul educațional⁹. Datele statistice arată că, ponderea cadrelor didactice tinere în învățămînt este în scădere, pe cînd ponderea celor de vîrstă pensionării este în creștere continuă. Pe parcursul anilor 2002–2015 ponderea cadrelor didactice în vîrstă de pensionare s-a triplat.

Diminuarea competențelor profesionale ale cadrelor didactice afectează negativ calitatea educației și nu contribuie la dezvoltarea unei societăți și a unei economii bazate pe cunoaștere. Necesitatea promovării și susținerii cadrelor didactice tinere este evidentă la nivelul regiunii și

⁹Studiu de piață: inovație în migrația circulară. Migrație și dezvoltare în Moldova, Nicolaas de Zwager, Ruslan Sințov, Chușinău, Moldova, 2014

autoritățile publice locale ar trebui să creeze facilități pentru tinerii profesori (acordare de locuințe, salarii mai atractive, scutiri de taxe, etc.).

Baza tehnico-materială a instituțiilor de învățământ secundar profesional și mediu de specialitate nu facilitează dezvoltarea competențelor profesionale solicitate pe piața muncii și necesită investiții majore pentru modernizare. Colaborarea acestor instituții cu mediul de afaceri, pentru utilizarea echipamentelor și tehnologiilor moderne la pregătirea profesională a elevilor, este slabă și episodică.

Regiunea Centru dispune de o rețea de unități sanitare compusă din 13 spitale raionale, 2 puncte medicale independente, 80 instituții de medicină primară și 195 farmacii comunitare. La nivel raional cele mai multe unități sanitare sunt în Orhei, Ungheni și Ialoveni, iar cele mai puține în Dubăsari și Rezina. Infrastructura fizică este insuficient dezvoltată, iar instituțiile medicale nu sunt dotate cu inventar medical performant.

O problemă o reprezintă distribuția neuniformă a **personalului medical** pe medii de reședință, aceasta fiind de circa 8 ori mai mare în mediul urban (63,7 medici la 10.000 locuitori) comparativ cu mediul rural (5,7 medici la 10.000 locuitori). Deficitul de personal medical în mediul rural este explicat atât prin nivelul mai înalt de dezvoltare și concentrare a infrastructurii spitalicești la orașe, ceea ce oferă oportunități suplimentare sociale și economice, cât și prin mobilitatea înaltă a cadrelor medicale în afara țării¹⁰.

• **Servicii și utilități publice**

Managementul deșeurilor solide. În RDC infrastructura și managementul deșeurilor menajere solide este slab dezvoltată. Se atestă un nivel înalt de poluare a solurilor, apelor și altor componente de mediu cauzat preponderent de infrastructura slab dezvoltată de colectare a deșeurilor solide și lichide. Pentru regiune este specifică colectarea neselectivă a deșeurilor și o cotă foarte redusă a deșeurilor reciclate (o parte nesemnificativă a deșeurilor PET și de sticlă, care sunt colectate neorganizat).

Una din problemele prioritare de mediu este valorificarea deșeurilor, care prezintă un complex de acțiuni menite să micșoreze volumul generării deșeurilor menajere și industriale și utilizarea maximă a lor în calitate de materie primă secundară.

Sistemul de colectare a deșeurilor în Regiunea de Dezvoltare Centru acoperă populația din mediul urban în proporție de 100%, iar pe cea din mediul rural – în proporție de 2,3% (au fost identificate circa 23 de servicii de salubritate, dintre care 12 – în mediul urban și 11 – în mediul rural), ceea ce reprezintă o problemă importantă, atât privind dezechilibrul de dezvoltare, cât și privind condițiile de trai ale populației. În zonele rurale, unde nu sunt organizate servicii de salubritate, eliminarea deșeurilor se efectuează individual de populație fiind în acest mod poluate zonele de odihnă, luncile râurilor și zonele verzi.

Mai mult ca atât, și în localitățile în care sunt organizate servicii de salubritate acestea nu funcționează eficient deoarece nu există posibilitatea colectării separate a deșeurilor. Astfel, în containere ajung la un loc toate deșeurile, inclusiv și cele care trebuie să fie reciclate. Ca rezultat, operatorii ratează încasarea unor sume financiare substanțiale care ar permite prestarea unor servicii de calitate mai înaltă sau/și s-ar răsfrînge asupra tarifului (în vederea micșorării acestuia). Din cauza ratei extrem de mici de reciclare a deșeurilor, practic 100 % din cantitatea acestora, ajunge să fie depozitată și în acest mod sunt scoase din circuit economic suprafețe importante de terenuri agricole cu un impact negativ substanțial asupra mediului ambiant. Din cauză că materialele reciclabile sunt amestecate și contaminate din punct de vedere chimic și biologic, recuperarea lor este dificilă.

¹⁰Profilul migrațional extins al Republicii Moldova, OIM, p.166

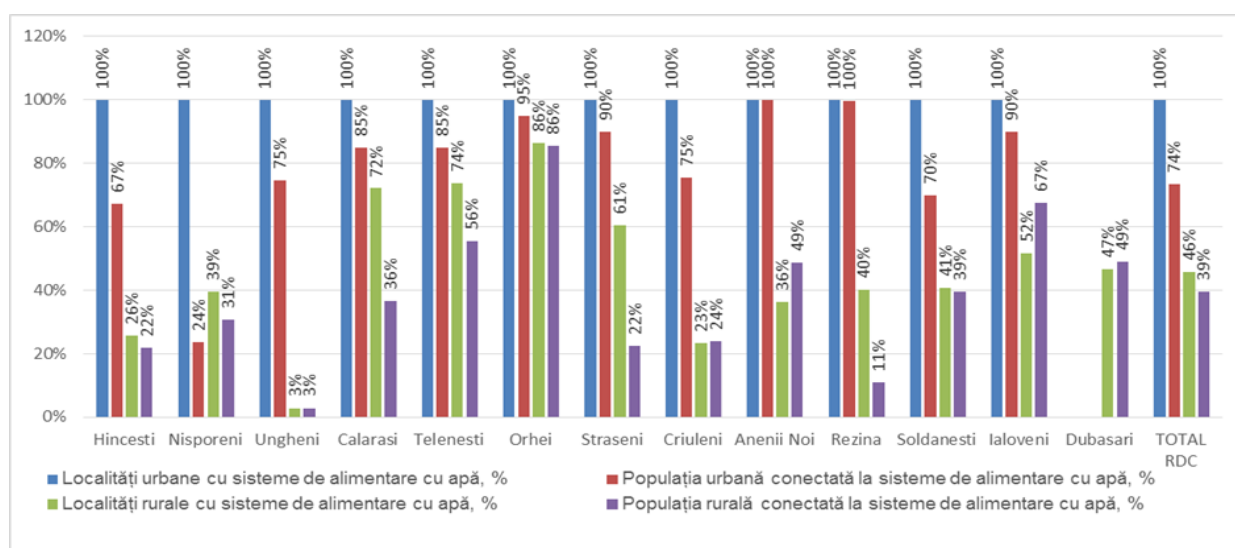
Prin urmare, în condițiile creșterii progresive a cantității deșeurilor, lipsei unui sistem centralizat de salubritate, precum și apariția continuă a gunoștilor neautorizate în zonele rurale este necesar un program complex de acțiuni de gestionare a deșeurilor, precum și posibilitatea colectării separate a deșeurilor.

Alimentare cu apă și canalizare. Starea infrastructurii existente variază considerabil de la zonele urbane la cele rurale. Alimentarea cu apă este efectuată preponderent din captările de apă subterană din localitățile regiunii. Calitatea apei nu corespunde normativelor sanitare pentru apa potabilă, de aceea din multe conducte apa poate fi folosită doar ca apă tehnică.

Densitatea rețelilor de apeduct în RDC este de 25,8 km/100 km², aceasta se plasează pe locul doi după RDS care are o densitate de 31,3 km/100 km² și constituie o valoare mai mică față de media națională de 29,3 km/100 km². Lungimea totală a rețelilor și apeductelor de distribuție a apei potabile în anul 2013 a constituit 2 745,5 km sau cu 779,6 (40%) km mai mult față de anul 2009.

Toate localitățile urbane (100%) și aproximativ 46% din localitățile rurale ale RDC au sisteme centralizate de alimentare cu apă, furnizând apă potabilă doar la 74% din populație urbană și 39% din populație rurală. Ponderea totală a populației conectate la sisteme de apă în RDC este estimată la aproximativ 46%, în timp ce rata de conectare la nivel de țară este aproximativ 54% (Figura 4).

Figura 4. Rata de acoperire a serviciilor de alimentare cu apă în RDC

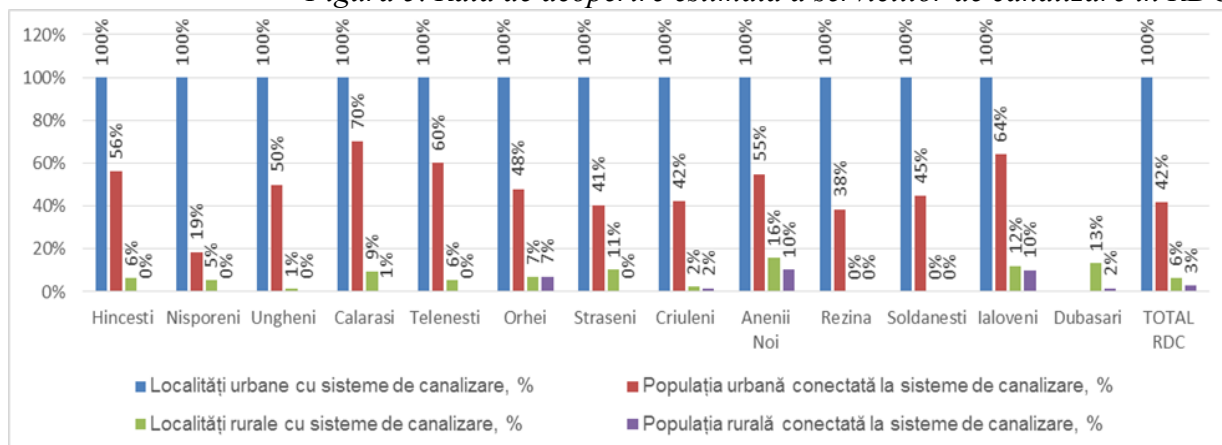

Sursa: Programul Regional Sectorial de Alimentare cu Apă și de Canalizare pentru RDC

Rețeaua de canalizare în RDC este slab dezvoltată, iar tehnologiile de epurare a apelor reziduale sunt foarte depășite. Sisteme de canalizare funcționale în RDC constituie 32,9% față de numărul de sisteme funcționale pe țară, plasându-se pe locul doi după regiunea Nord (34,1%). În profil teritorial, de cele mai multe sisteme de canalizare funcționale dispun raioanele Anenii Noi, Strășeni, Hincești, Criuleni și Orhei. În raionul Șoldănești lipsește sistemul de canalizare, iar raioanele Telenesti, Rezina și Dubăsari au câte un sistem funcțional de canalizare.

Nivelul de dezvoltare a sistemelor de canalizare este mult mai scăzut în comparație cu sistemele de alimentare cu apă. Toate localitățile urbane (100%) și doar 6% din localitățile rurale ale RDC au sisteme centralizate de canalizare, având conectate doar 42% din populația urbană și aproximativ 3% din populație rurală. Ponderea totală a populației conectate la sisteme de canalizare în RDC este estimată la aproximativ 10%, în timp ce rata de conectare la nivel de țară este aproximativ 30% (Figura 5).

Figura 5. Rata de acoperire estimată a serviciilor de canalizare în RDC

Sursa: Programul Regional Sectorial de Alimentare cu Apă și de Canalizare pentru RDC

Calitatea serviciilor de canalizare este foarte redusă. Deși toate zonele urbane au stații de epurare a apelor uzate, majoritatea instalațiilor existente de epurare sunt deteriorate și nu sunt operaționale. Actualmente, tratarea mecanică este prevăzută pentru toate apele uzate urbane, în timp ce tratarea biologică există doar la stațiile de epurare de la Nisporeni, Călărași și Orhei și parțial în Ungheni. Serviciile de canalizare în zonele rurale rămân la nivelul rudimentar de dezvoltare, în cea mai mare parte fiind caracterizate prin utilizarea descentralizată de latrine cu infiltrarea directă a apelor uzate în sol.

Asigurarea cu gaze. Asigurarea cu gaze naturale a localităților RDC este prevăzută de la conductele de gaze magistrale cu presiune înaltă. Conform datelor furnizate de "Moldovagaz" la situația din 01.01.2014 nivelul gazificării localităților din Republica Moldova era de 58,6%. Toate raioanele regiunii au acces la servicii de gazificare. Livrarea gazelor naturale consumatorilor din RDC este efectuată de compania SA "Moldovagaz" prin intermediul a 3 întreprinderi de distribuție regionale: SRL „Ungheni-gaz”, SRL „Orhei-gaz”, SRL „Ialoveni-gaz”. Aria de deservire a acestor 3 întreprinderi specializate se extinde asupra a 13 raioane din RDC.

Asigurarea cu energie electrică a regiunii se realizează prin intermediul rețelelor ÎCS „Red Union Fenosa” SA denumită din anul 2011 Gas Union Fenosa, care asigură 100% din consumul de energie electrică în regiune.

Toate localitățile regiunii sunt conectate la rețelele electrice. Infrastructura de distribuție a energiei electrice în regiune este suficientă pentru racordarea la sistemul existent a unui număr în creștere de consumatori finali. Principalul consumator de energie electrică este sectorul casnic. Totodată se pune accent în continuare pe iluminatul stradal al localităților și realizarea unui iluminat stradal corespunzător determină, în special, reducerea considerabilă a cheltuielilor directe și indirecte a APL care este gestionarul acestor sisteme, reducerea numărului de accidente pe timp de noapte, reducerea numărului de agresiuni contra persoanelor, îmbunătățirea climatului social și cultural prin creșterea încrederii și siguranței activităților pe durata serii. Identificarea surselor de finanțare a proiectelor regionale din acest domeniu constituie un imperativ pentru următoarea perioadă de programare.

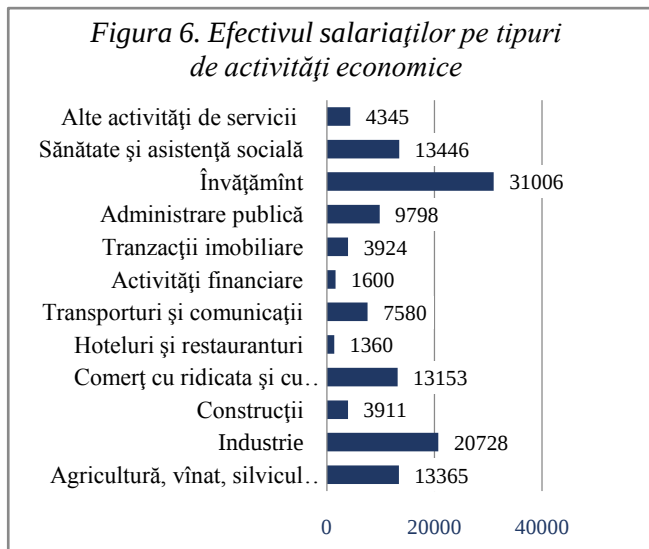
2.4 Economia regiunii

Economia RD Centru scoate în evidență o serie de caracteristici ale activităților economice sectoriale, ale sistemului integral de întreprinderi din regiune, care, cu toate că nu sunt suficient pregătite, încearcă să concureze pe piața națională și europeană.

Forța de muncă. Piața forței de muncă, joacă un rol hotărâtor în asigurarea creșterii economice și a productivității pe termen lung. Crearea condițiilor pentru creșterea competențelor profesionale, în scopul asigurării unui proces de producție performant, care să dea naștere unor produse competitive, capabile să facă față cerințelor pieței, devine o prioritate absolută.

Scăderea numărului total al populației, a avut repercusiuni majore și asupra pieței forței de muncă. Totodată, evoluția ratei de ocupare a populației din RD Centru prezintă o oscilare mică, practic neesențială variind între 38,5% în anul 2009 și 37,0% pentru anul 2013. În comparație cu celelalte regiuni de dezvoltare, vom menționa că este unica regiune cu o pondere relativ stabilă a populației ocupate.

Analiza structurii populației ocupate pe grupe de vârstă arată că ponderea persoanelor tinere (15-24 ani) a constituit 9% din total, a persoanelor adulte (25-54 ani) - 74%, și a persoanelor în vârstă de 55 ani și peste - 16,5%. La nivel regional ponderea cea mai însemnată o dețin absolvenții de învățământ secundar profesional (27,99%), fiind urmate de persoanele care au absolvit ciclul gimnazial (25,04%), și cel liceal (19,8%). În rândul persoanelor ocupate cu studii superioare trei din patru lucrează în localitățile urbane; femeile reprezintă mai mult de jumătate (55,4%).

Distribuția populației ocupate pe ramuri ale economiei naționale (figura 6)¹¹ relevă faptul că în anul 2013 în Regiunea de Dezvoltare Centru o pondere mare a populației ocupate se regăsește în învățământ, cca 25 %, plasîndu-ne peste media națională, în timp ce agricultura ocupă 10,57 % din totalul activităților economice, păstrîndu-se practic aceeași pondere ca cea din anii precedenți. Din persoanele ocupate în agricultură, jumătate lucrează în gospodăriile auxiliare proprii, ceea ce reprezintă fiecare a șaptea persoană din totalul persoanelor ocupate.

După învățământ urmează industria, care ocupă 16,40 % din totalul activităților economice. Cea mai mică pondere în activitățile economice ale RD Centru o are activitatea financiară cu 1,42 % și cea din hoteluri și restaurante – cu 1,08 %. Totodată, este în creștere numărul populației antrenat în construcții, hoteluri și restaurante, transporturi și comunicații.

O tendință îngrijorătoare ține de necoresponderea nivelului de studii obținut cu locul de muncă actual, a forței de muncă autohtone¹². Pentru îmbunătățirea performanței calitative a pieței muncii sunt necesare reforme structurale de angajare, în primul rînd axate pe ajustarea sistemului de învățământ la mecanismele de funcționare a economiei de piață și stimularea investițiilor în sectoarele cu productivitatea sporită a muncii, pentru a mări în termen mediu competitivitatea economiei regionale.

Rata șomajului la nivel regional a avut o evoluție oscilantă în perioada 2009-2013, cea mai înaltă rată înregistrîndu-se în anul 2010 (6,8%), iar cea mai scăzută în 2012 (4,5%). În anul 2013 rata șomajului în RD Centru este de 4,9 %. Analiza șomajului la nivel regional devine complicată din cauza datelor statistice incomplete sau lipsei acestora în aspect raional. Dar și datele care există

¹¹Biroul Național de Statistică, Banca de date statistice

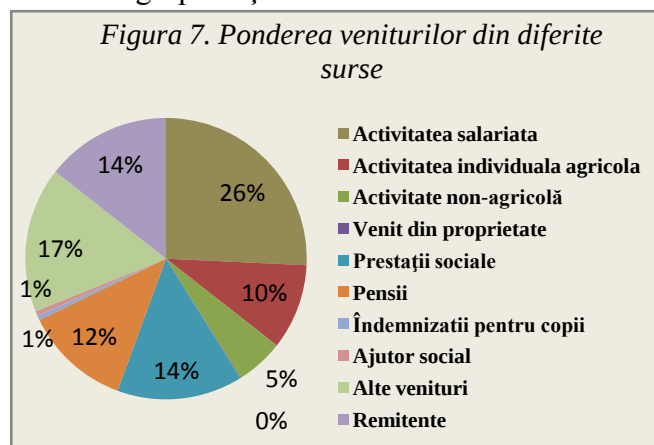
¹²Analiza creșterii economice din Moldova, De la economie politică la politici economice, Expert Group

la nivel de țară și cele pe regiuni de dezvoltare nu sunt relevante, deoarece majoritatea cetățenilor nu se înregistrează la oficiile forței de muncă.

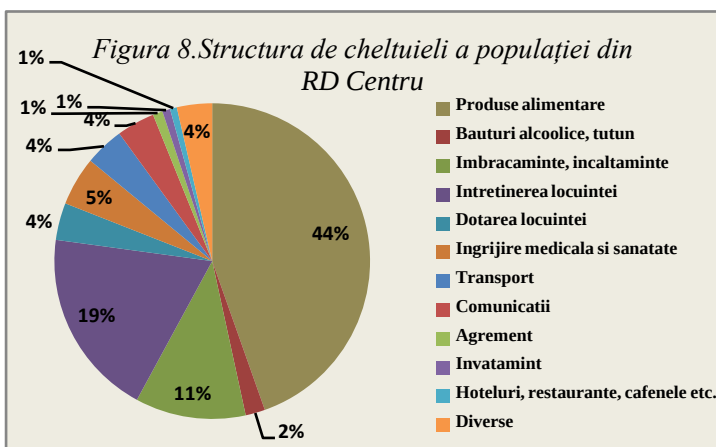
O altă explicație de menținere a șomajului la cote relativ mici este că populația are posibilitatea emigrării. Evident, persoanele rămase fără loc de muncă consideră mai multe variante de câștig a venitului, inclusiv lansarea unor afaceri proprii, auto-angajarea sau angajarea la un alt serviciu. Dar faptul că emigrarea a prevalat totuși asupra altor opțiuni arată că riscurile unei activități economice în Republica Moldova sunt mult mai mari chiar și decât riscurile unei emigrații ilegale.

Datele statistice pe regiune arată că șomajul îi afectează în mod deosebit pe cei cu vârsta cuprinsă între 15 și 29 de ani. Ei formează cel mai numeros grup de șomeri. Cu cel mai mare risc de șomaj se confruntă tinerii de vârstă de 20-24 de ani, majoritatea fiind absolvenți ai instituțiilor superioare de învățământ. Situația este deosebit de gravă pentru bărbații tineri care locuiesc în orașe, riscul lor de a nu găsi un loc de muncă pe potrivă fiind mai mare decât în mediu pe țară.

Structura veniturilor populației în funcție de sursa de venit arată că veniturile obținute din salariu continuă să reprezinte sursa principală de venit pentru cetățenii din RD Centru (Figura 7)¹³. Creșterea ponderii veniturilor salariale în totalul veniturilor a fost determinată de evoluțiile pozitive din economia națională și de pe piața muncii. Totodată, se observă o discrepanță semnificativă dintre ponderea veniturilor salariale în totalul veniturilor de la orașe și a celor de la sate, fiind determinată în mare măsură de domeniile activităților economice practicate în mediul urban și cel rural.

În ceea ce privește structura cheltuielilor de consum din RD Centru, aceasta este dominată de

cheltuielile alimentare care alcătuiesc circa 44,5% din cheltuielile totale ale populației (Figura 8)¹⁴. De remarcat că, ceea ce este caracteristic pe întreg teritoriul al R. Moldova, ponderea cheltuielilor alimentare în consumul populației de la sate este mult mai mare decât ponderea cheltuielilor alimentare în consumul populației de la orașe, ceea ce indică un nivel al bunăstării mai modest pentru locuitorii de la sate față de locuitorii de la orașe.

O parte importantă din bugetele gospodăriilor este alocată și pentru întreținerea locuinței - circa 19,2% și pentru îmbrăcăminte și încălțăminte - 11,3%. Totodată, pentru învățământ și pentru agrement ponderea cheltuielilor este extrem de modestă, respectiv, 0,8% și 1% în 2013, ceea ce este caracteristic pentru un stat cu venituri modeste.

¹³Biroul Național de Statistică, Banca de date statistice

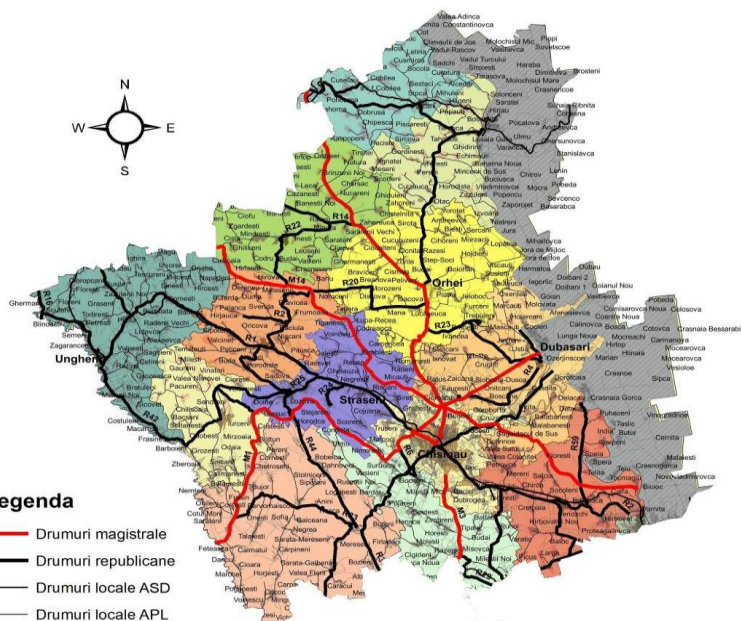
¹⁴ibidem

Infrastructura de transport. Rețeaua de transport a RDC este constituită din două tipuri de transport mai dezvoltate: *auto* și *feroviar*. Traficul de mărfuri și pasageri este asigurat de transportul auto, atât la nivel local, republican, cât și la nivel internațional. Transportul feroviar este utilizat preponderent pentru traficul de mărfuri și pasageri la nivel internațional. Regiunea este traversată de o rețea densă de trasee internaționale: Coridorul Economic European IX; Coridorul Economic Budapesta - Odessa; Coridorul Giurgiulești-Briceni.

Densitatea drumurilor publice din RDC este de 31,3 km/100/km². Acest indicator este mai mic decât în RDN, dar mai mare decât media națională care constituie 26,9 km/100 km². Cele mai multe drumuri sunt în raioanele Strășeni, Ialoveni și Dubăsari. Raioanele Hîncești și Orhei intersectează mai puține drumuri naționale și locale.

Legenda

- Drumuri magistrale
- Drumuri republicane
- Drumuri locale ASD
- Drumuri locale APL

Rețeaua de drumuri a regiunii constituie 3 352,1 km, dintre care 3 209,5 km (sau 95,7%) drumuri cu îmbrăcăminte rigidă. Din lungimea totală, drumuri locale constituie 2 329,9 km (63,8%). Cele mai lungi drumuri locale sunt în raioanele Ungheni, Orhei și Hîncești. La extrema opusă se află raioanele Dubăsari, Călărași și Criuleni.

RDC se plasează pe locul doi după nivelul de exploatare a drumurilor după mun. Chișinău. Raportat la lungimea drumurilor disponibile, RDC înregistrează cca 5,6 mii pasageri per km de drum, transportați pe parcursul anului 2013. Raionul Orhei se evidențiază ca un centru de conexiune major în transportul de pasageri în ceea ce privește volumul de pasageri transportat.

În schimb, în transportarea de mărfuri situația este diferită, resimțindu-se impactul prezenței agenților economici mari. Astfel, liderul în transportarea de mărfuri este raionul Rezina, ceea ce se datorează în primul rînd amplasării unităților de producere a companiei Lafarge Ciment în acest raion. Intensitatea sporită de exploatare a drumurilor prin transport de mărfuri se înregistrează în raioanele Ialoveni, Nisporeni, Anenii Noi și Orhei. Nivel scăzut de transportare înregistrează raioanele Dubăsari, Șoldănești, Ungheni și Telenești.

În RDC la momentul actual există 2 porturi fluviale: portul Ungheni – amplasat pe r. Prut, administrat de Întreprinderea de Stat „Portul Fluvial Ungheni” și raionul de mărfuri Varnița – pe r. Nistru. Între localitățile Molovata-Molovata Nouă circulă Bacul Molovata. Transportul de mărfuri și pasageri este însă nesemnificativ.

Agricultura. Din totalul terenurilor agricole din RD Centru, 83% revin terenurilor arabile, 9% – livezilor, 7% – viilor și doar 0,3% – pășunilor. Pondere în suprafața terenului arabil în Regiunea Centru este de 27,5%. Totodată RD Centru deține cea mai mare pondere în suprafața culturilor permanente - 40,3%, urmată de Regiunea Sud (27,2%), Regiunea Nord (24,0 %), UTA Găgăuzia

(6,1%) și Municipiul Chisinău (2,4%). Ponderea pășunilor și fînețelor naturale în Regiunea Centru constituie 32,0%¹⁵.

Principalele produse agricole sunt legumele, cerealele, strugurii, culturile tehnice și pomicole. Agricultură rămîne a fi principalul sector al ocupării forței de muncă – peste 40% din populația economic activă a regiunii.

Pe parcursul anilor 2010-2013 suprafața agricolă a RD Centru a crescut cu 11 702 ha. Această creștere s-a datorat creșterii terenurilor destinate culturilor agricole - cu 11 038 ha, dar și creșterii plantațiilor pomicole – 1 293 ha. Totodată pe parcursul acestei perioade se înregistrează o descreștere a terenurilor acoperite cu vii – cu 629 ha mai puțin în 2013 decît în 2010. În profil teritorial este evidentă tendința de creștere a suprafețelor înșămînțate pe culturi agricole pentru toate raioanele. O creștere esențială a fost înregistrată în raionul Șoldănești, unde în anul 2010 erau destinate culturilor agricole 14 683 ha din terenuri, iar în 2013 – 20 912 ha, înregistrînd o creștere cu 6 229 ha pe raion.

În ultimii ani se observă o atractivitate a antreprenorilor din regiune pentru agricultură, explicabilă datorită subvențiilor și facilităților financiare acordate. Este nevoie de restructurarea întregului lanț de activități economice, începînd de la schimbarea metodelor de organizare a producției agricole și terminînd cu valorificarea acesteia.

La finele anului 2015 în regiune, cu suportul FNDR, a fost construit și dat în exploatare un Centru de ambalare a strugurilor în raionul Ialoveni, iar produsele urmează să fie ambalate conform standardelor europene și exportate pe piața internațională. Replicarea unor asemenea investiții în alte raioane ale regiunii ar contribui la fortificarea capacităților producătorilor agricoli din RD Centru.

În regiune sunt amplasate majoritatea fabricilor întreprinderilor de prelucrare a fructelor și legumelor, mai mult de jumătate din întreprinderile vinicole. Sortimentul tradițional al produselor fabricate la întreprinderile de procesare a fructelor și legumelor din regiune – Ecovit (Ungheni); Orhei –Vit (Orhei), Fabrica de conserve din Călărași (Călărași) - include sucuri din fructe și legume (mere, struguri, piersici, caise, vișine, coacăză neagră, tomate, morcov etc.), sucuri concentrate, în particular de măr, fructe prelucrate și conservate (magiunuri, gemuri, dulcețuri etc.), legume conservate (castraveți, roșii, ardei dulci, etc.). Totodată capacitățile de producție ale acestora sunt utilizate insuficient 15-45%. Utilajul nu permite prelucrarea materiei prime conform standardelor internaționale.

Principalele probleme ale sectorului agricol sunt: grad înalt de parcelare a terenurilor, utilizarea tehnologiilor învechite, ceea ce cauzează o productivitate scăzută. Infrastructura existentă de colectare a produselor agricole este învechită, iar produsele colectate nu pot fi competitive pe piața externă.

Sectorul zootehnic. Conform rezultatelor RGA 2011, 32,9% din efectivele totale de bovine, 42,2% din efectivele totale de porcine, 40,7% din efectivele totale de caprine, 19,8% din efectivele totale de ovine sunt concentrate în regiunea centru¹⁶. De asemenea și ponderea cea mai mare a efectivelor de păsări (36,1%) se află în Regiunea Centru. Evident, potențialul dezvoltării sectorului poate și se cere a fi valorificat. Politicile statului încearcă să sporească atractivitatea sectorului pentru investiții, subvențiile în această ramură fiind printre cele mai mari. Astfel, pentru a stimula procurarea de către agricultori a raselor de animale cu o productivitate de carne și lapte performante, ministerul subvenționează aproape sută la sută achiziționarea animalelor de

¹⁵Recensămîntul general agricol, 2011, Biroul Național de Statistică

¹⁶ Recensămîntul general agricol, 2011, Biroul Național de Statistică

prăsilă de aceste rase. De asemenea, la crearea fermelor zootehnice, subvențiile depășesc 50 la sută. Dezvoltarea mai rapidă a sectorului depinde și de infuziile de capital din exterior.

Economia agrară a regiunii are avantaje mari general recunoscute: datorită poziției geografice și climei favorabile, pot fi crescute legume timpurii, oferind Moldovei un avantaj competitiv semnificativ; regiunea dispune de terenuri bogate în humus și resurse acvatice suficiente; populația regiunii a acumulat o bogată experiență și cunoștințe în domenii cum sînt creșterea fructelor și legumelor, strugurilor și producerea vinului; instituțiile de cercetări științifice ale republicii au acumulat cunoștințe și experiență pentru a contribui la dezvoltarea agriculturii ecologice în regiune.

Industria. Din totalul întreprinderilor din regiune, întreprinderile industriale au constituit 15% (1.122 întreprinderi) în anul 2013. Numărul acestora a scăzut cu 1% față de anul 2009. Ponderea întreprinderilor industriale din RD Centru, din totalul întreprinderilor industriale pe țară, constituia 20,2% în anul 2013, clasîndu-se pe locul 2 după regiunea mun. Chișinău cu 55,23%.

Majoritatea întreprinderilor industriale din regiune se specializează în *industrie prelucrătoare* și constituie 85,49%, urmată de *industria energiei electrice și termice, gaze și apă* - 10,42%, iar *industriei extractive* îi revine doar 4,09%.

Potențialele ramuri de specializare industrială din RDC sunt reprezentate de:

a) Industria agroalimentară (faină, mezeluri, carne, pâine și produse de panificație, sucuri de legume și fructe), potențialul industrial al acestora este concentrat în raioanele - Anenii Noi, Orhei, Hîncești, Telenești, Ungheni;

b) Industria ușoară (textile, tricotaj, confecții, pielărie și încălțăminte), este dezvoltată în raioanele Ungheni, Telenești, Orhei, Ialoveni, Călărași;

c) Industria mobilei și a hîrtiei;

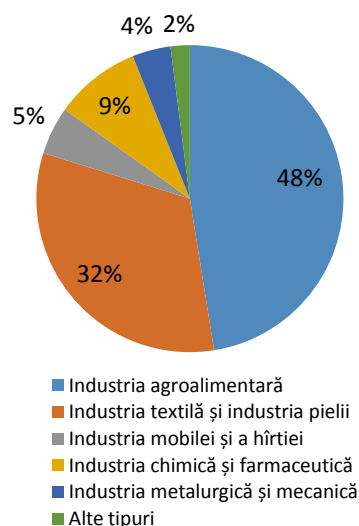
d) Industria chimică și farmaceutică;

e) Industria extractivă (pietriș, prundiș, bolovani și silex, nisip, pietre pentru cioplire sau pentru construcții, pietre calcaroase), sunt concentrate în raioanele Orhei, Anenii Noi, Strășeni, Telenești;

Industria ușoară este una dintre cele mai importante sectoare din economia RD Centru. În prezent, industria ușoară din Republica Moldova reprezintă aproape 20% din totalul volumului de export al țării, din care 86% merg spre Uniunea Europeană, iar restul este consumat de piața internă. Mare parte din cei angajați sunt femei din zonele rurale.

RDC a profitat și ea de tendința mutării producției în state unde costurile forței de muncă sunt mai scăzute. Astfel, sectorul de textile și confecții a devenit unul dintre cele mai dinamice. Apropierea de piețele de desfacere vest-europene (Rep. Moldova se situează la 1.300 de kilometri de Moscova și la 1.800 de kilometri de Hamburg) este un element-cheie al avantajelor strategice ca furnizor de textile și confecții. Un număr însemnat de companii (cca 61%) sunt situate în regiunea centrală a țării. Sistemul educațional este reprezentat, în sectorul respectiv, de școlile profesionale din Orhei și Ungheni.

Figura 9. Cota ocupării forței de muncă în sectoarele de producție

În același timp, menționăm faptul că specializarea în industria textilă necesită un studiu aprofundat în domeniul prognozei pieței de desfacere a produsului în spațiul european, deoarece în ultima perioadă se înregistrează scăderi a cererii producției de covoare pe piața europeană.

Numărul de salariați antrenați în domeniul industrial în RDC constituie 26,45% din numărul total de salariați din acest domeniu antrenați la nivel de țară. Ponderea salariaților pe sectoare de producție este prezentată în figura ...¹⁷.

Totodată, sectorul industrial al RD Centru dispune de potențial, dar care nu este valorificat. Raionul Ungheni fiind cel mai dezvoltat centru industrial din regiune, iar cel mai slab dezvoltat este raionul Dubăsari.

Antreprenoriatul. Numărul întreprinderilor în RD Centru ne prezintă o tendință pozitivă, majorându-se în perioada 2009-2013 cu cca 23%. Rata de creștere a numărului acestora în raport cu anul de referință diferă pe regiuni de dezvoltare. În 2013, în raport cu anul 2008, cea mai mare creștere a numărului IMM de 131% a fost înregistrată în regiunea Centru, cea mai mică creștere este observată în Nord, rata fiind de 115%¹⁸. Astfel, putem vorbi despre tendințele mai pronunțate de a deschide afaceri noi în Centru față de celelalte regiuni, apropierea de capitală influențează pozitiv perspectivele dezvoltării mediului de afaceri.

O pondere considerabilă dintre întreprinderile din RD Centru, înregistrate în Registrul de Stat nu activează sau desfășoară o activitate nesemnificativă. În conformitate cu datele Biroului Național de Statistică (BNS) privind rapoartele financiare (contabile), ponderea întreprinderilor active din regiune constituie 26,9% din totalul întreprinderilor înregistrate în regiune¹⁹.

IMM-urile continuă să dețină o pondere majoră de 98,13% din totalul întreprinderilor și angajează cca 72% din salariații întreprinderilor din RD Centru, având un aport semnificativ la crearea locurilor de muncă. Totodată, densitatea întreprinderilor este de 7 IMM-uri/1000 locuitori. Astfel distribuția teritorială a numărului de agenți economici la 1000 locuitori plasează raionul Ialoveni pe primul loc cu un indicator de cca 8 IMM-uri/1000 locuitori, urmat de Ungheni, Strășeni și Anenii Noi cu cca 8 IMM-uri/1000 locuitori. La polul opus se află Telenești cu cca 3 IMM-uri/1000 locuitori, Călărași, Șoldănești, Dubăsari cu cca IMM-uri/1000 locuitori.

Distribuția numărului de întreprinderi active după dimensiuni evidențiază ponderea importantă a microîntreprinderilor (75,4%), această situație fiind condiționată de o serie de factori obiectivi cum ar fi condiții mai lejere de înregistrare și funcționare, inclusiv financiar-fiscale. Pentru comparare, în țările membre OCDE ponderea microîntreprinderilor variază între 70% și 95 %, în peste jumătate ponderea acestora fiind de 90% din totalul întreprinderilor²⁰.

În toate raioanele din RD Centru se înregistrează o pondere mai mare a numărului de întreprinderi din domeniul comerțului cu ridicata și cu amănuntul; repararea autovehiculelor, motocicletelor, a bunurilor casnice și personale (23%), agricultura, economia vânatului și silvicultura(12%), industria prelucrătoare (13%), tranzacții imobiliare, închirieri și activități de servicii prestate întreprinderilor (9%).

În țările europene sectorul IMM este considerat drept principalul furnizor al locurilor de muncă, angajând circa 70%-90% din numărul total de salariați (spre exemplu, România – 66%, Polonia – 73%, Ungaria – 75%, Spania – 77%, Italia – 82%, Portugalia – 85%²¹. În Republica Moldova

¹⁷ Improved Regional Statistics in the Republic of Moldova

¹⁸ Activitatea antreprenorială în profil teritorial, Note analitice în baza statisticilor oficiale, Biroul Național de Statistică

¹⁹ Camera Înregistrării de Stat, Registrul de Stat al Unităților de Drept; Biroul Național de Statistică, Populația stabilă la începutul anului 2014

²⁰ OECD (2014), "Enterprises by size", in Entrepreneurship at a Glance 2014

²¹ OECD (2014), "Enterprises by size", in Entrepreneurship at a Glance 2014

sunt observate disparități importante între regiunile de dezvoltare în ceea ce ține de angajarea în IMM. Astfel, cel mai pronunțat impact asupra forței de muncă al IMM este înregistrat în Regiunea de dezvoltare Centru, unde este observată cea mai mare pondere a angajaților în IMM în raport cu numărul total al salariaților din regiune (72,3%), cel mai mic – în mun. Chișinău (51,7%). Astfel, în Regiunea de Dezvoltare Centru, în 5 din 13 raioane ponderea angajaților în IMM în totalul angajaților din raionul respectiv depășește 80% (Șoldănești, Dubăsari, Telenești, Rezina, Strășeni).

Crearea locurilor de muncă este importantă în contextul dezvoltării regionale, ceea ce, în special, conduce la reducerea exodului populației apte de muncă din regiune cu toate consecințele fenomenului dat. Este importantă analiza situației pe genuri de activitate ale întreprinderilor, care permite de a observa care dintre ele sunt mai atractive, cu perspective mai pronunțate de angajare. Acest aspect poate fi măsurat prin intermediul distribuției numărului de personal pe genuri de activitate ale întreprinderilor.

Turismul în RD Centru. Regiunea Centru se caracterizează printr-un bogat potențial turistic natural și antropic. Cel mai important produs turistic al Regiunii Centru este diversitatea peisagistică, etnică, culturală și religioasă. Prin trăsăturile fizico-geografice și patrimoniul cultural se poate exprima rolul și importanța socială a turismului în Regiunea Centru. Diversitatea modalităților dedicate timpului liber are la baza potențialul turistic natural și antropic ridicat din Regiunea Centru.

Principalele forme de turism practicate în RD Centru sunt: turismul vitivinicol, turismul religios, turismul cultural și turismul ecologic.

Zone economice libere. În RD Centru funcționează o singură zonă economică liberă și 2 parcuri industriale. ZEL Ungheni are deja o experiență în regiune și contribuie la dezvoltarea economică a localităților prin oferirea condițiilor adecvate pentru localizarea întreprinderilor în special a IMM-urilor. ZEL „Ungheni-Business,” este situată la hotar cu România, ceea ce oferă un avantaj investițional deosebit cu condiții favorabile de afaceri îndreptate spre UE. Cota cea mai solidă a investițiilor continuă să-i revină, aceasta constituind 29% din volumul total al investițiilor atrase în ZEL-urile din R. Moldova.

Genurile de activitate practicate pe teritoriul ZEL-ului sunt: producția industrială; sortarea, ambalarea, marcarea și alte asemenea operațiuni cu mărfurile tranzitate prin teritoriul vamal al Republicii Moldova; activitate comercială externă; alte genuri auxiliare de activitate, cum ar fi serviciile comunale, de depozitare, de construcții, de alimentație publică etc.

Parcuri industriale și incubatoarele de afaceri. Pe teritoriul RD Centru, sunt în proces de lansare două parcuri industriale în orașul Strășeni: Parcul industrial ”CAAN” și Parcul industrial „Triveneta Cavi Dvelopment”. Crearea lor și impulsionearea activității acestora urmărește un impact socio-economic considerabil prin crearea locurilor de muncă și a facilităților pentru tinerii antreprenori, sporind astfel fluxul de investiții străine și contribuind la modernizarea infrastructurii antreprenoriale a RD Centru.

În regiune există 3 Incubatoare de afaceri amplasate în Nisporeni, Rezina și Dubăsari, care incubează cca 50 de rezidenți. Activitatea incubatoarelor se bazează pe susținerea dezvoltării întreprinderilor inovatoare aflate la început de activitate.

Afacerile incubate sunt găzduite în incubatoare pe o perioadă determinată de timp. În acest interval, firmele din regiune beneficiază de birouri dotate și utilizate, suport consultativ și servicii de consultanță, precum și de susținere financiară în termeni de plăți limitate pentru utilități, internet, chirie, împrumuturi financiare fără dobândă etc. Alături de asigurarea sprijinului logistic necesar demarării activității, IAN organizează instruirii, cursuri de pregătire, acordă asistență în

realizarea strategiilor de afaceri sau în scrierea de proiecte necesare atragerii de finanțare și facilitează participarea la activități de creare a rețelelor funcționale.

III. ANALIZA SWOT

Analiza SWOT este o metodă de planificare strategică utilizată în SDR pentru a evalua părțile tari și slabe, oportunitățile și pericolele specifice RDC. Această analiză ne-a permis să ne creăm un tablou cuprinzător și o înțelegere structurată a factorilor interni și externi (pozitivi și negativi) ce determină dezvoltarea regiunii.

	PĂRȚI TARI	PĂRȚI SLABE	OPORTUNITĂȚI	RISCURI
MEDIU	- o Fond forestier bogat (17,7% față de media națională – 11,9%), - o Arii naturale protejate (25% din totalul pe țară); - o Situri (locuri, edificii) cu valoare științifică și peisagistică; - o Resurse hidrografice (râuri, lacuri etc.) variate; - o Zăcămintele minerale utile pentru industrie.	- o Eroziunea avansată a solului; - o Grad ridicat de poluare a apelor de suprafață;	- o Conservarea și valorificarea ariilor naturale cu scop turistic; - o Valorificarea resurselor de energie regenerabilă; (biomasă, solară); - o Dezvoltarea și diversificarea industriei de producere a materialelor de construcție.	- o Impact negativ crescut al efectelor schimbărilor climatice; - o Exploatarea nerațională a resurselor naturale; - o Fenomente naturale nefavorabile frecvente (inundații, secetă etc.).
INFRASTRUCTURA ȘI SERVICII PUBLICE	- o Rețea de instituții de învățământ optimizată; - o Rețea de instituții medicale dezvoltată; - o Rețea de ONG-uri comunitare active; - o Programe regionale sectoriale elaborate (DLR, AAC, MDS și EE); - o Servicii de salubritate și aprovizionare cu apă funcționale în mediul urban; - o 3 clustere în domeniul MDS funcționale - o Densitatea mare a drumurilor publice; (31,3 km/100km², media națională - 26,9km); - o Existența unei rețele de căi ferate; - o 3 coridoare europene de importanță strategică.	- o Numărul copiilor de vîrstă școlară scade constant; - o Participare redusă în procesul de învățare continuă; - o Dotarea insuficientă a instituțiilor medicale cu utilaj modern; - o Servicii de aprovizionare cu apă și canalizare subdezvoltate; - o Gestionarea ineficientă a deșeurilor în mediul rural - o Depozite de stocare a deșeurilor necorespunzătoare - o Starea tehnică necorespunzătoare a drumurilor.	- o Programe sociale pentru specialiști și familii tinere; - o Valorificarea eficientă a resurselor disponibile și sporirea accesului populației la servicii publice, inclusiv prin: - construcția și modernizarea stațiilor de epurare a apei; - modernizarea infrastructurii rutiere și feroviare.	- o Accentuarea în următorii ani a scăderii demografice; - o Accelerarea ritmului de îmbătrânire a populației; - o Nivel ridicat de morbiditate (îmbolnăviri) - o Suprasolicitaarea și întreținerea neadecvată a drumurilor naționale și regionale vor perpetua degradarea infrastructurii de transport rutier;

	PĂRȚI TARI	PĂRȚI SLABE	OPORTUNITĂȚI	RISCURI
ECONOMIA REGIUNII	- o Terenuri arabile disponibile pentru agricultura ecologică; - o Dinamica pozitivă a numărului IMM-urilor active; - o Existența în regiune a 3 incubatoare de afaceri, 2 parcuri industriale și 1 Zonă economică liberă; - o Existența unui număr mare de obiective turistice: mănăstiri, muzee și arhitecturale; - o Sector activ al industriei ușoare; - o Existența în Regiune a 7 Colegii și 12 Școli profesionale; - o Centrul de Instruire Activă (CITA) a forței de muncă (unic în țară) funcțional; - o Existența în regiune a 4 orașe (Unghei, Orhei, Strășeni și Hîncești) cu potențial sporit de creștere economică.	- o Parcelarea excesivă a terenurilor agricole; - o Necorelări ale cererii cu oferta de pe piața de muncă; - o Sectorul de producere este subdezvoltat; - o Număr redus de IMM-uri în mediul rural; - o Nivel scăzut al culturii antreprenoriale și al formării profesionale; - o Performanța redusă a parcurilor industriale; - o Lipsa parteneriatelor eficiente între mediul public și privat; - o Starea deplorabilă a traseelor turistice și lipsa indicatoarelor turistice; - o Cooperare insuficientă între industrie și cercetare; - o Lipsa planificării strategice privind dezvoltarea economică la nivel regional; - o Nivel scăzut de urbanizare.	- o Existența unui potențial productiv ridicat în agricultură, apicultură și piscicultură; - o Consolidarea sectorului de producere a produselor agroalimentare ecologice și tradiționale; - o Proximitatea cu piața de desfacere a mun. Chișinău; - o Înființarea de Centre de instruire și formare profesională în baza reformei învățământului vocațional; - o Îmbunătățirea accesului IMM-urilor la finanțare; - o Implicarea activă a APL-urilor în dezvoltarea economică a localităților; - o Dezvoltarea infrastructurii de afaceri pentru sporirea fluxului de investiții străine; - o Creșterea fluxului turistic către regiune; - o Programe Naționale de dezvoltare a afacerilor; - o Creșterea competitivității întreprinderilor prin investiții în proiecte de cercetare și inovare.	- o Migrarea în continuare a forței de muncă calificate și înalt calificate; - o Tendința de majorare a poverii fiscale; - o Lipsa investițiilor în domeniul turismului - o Adîncirea crizei financiare și economice; - o Sprijin incoerent pentru dezvoltarea sectorului IMM; - o Stoparea finanțării externe; - o Perpetuarea practicii de angajare ilegală și salarizare ”în plic”; - o Neadaptarea agenților economici din regiune la standardele de calitate europene; - o Resurse insuficiente de întreținere a obiectivelor culturale.

	PĂRȚI TARI	PĂRȚI SLABE	OPORTUNITĂȚI	RISCURI
GUVERNANȚA REGIONALĂ	- o Structură instituțională funcțională la nivel regional (ADR, CRD) - o Calitatea de membru a două Euroregiuni (Euroregiunea Siret-Prut-Nistru; Euroregiunea Nistru)	- o ADR și CRD au capacități și competențe reduse privind implementarea politicilor publice la nivel regional; - o Coordonarea redusă a acțiunilor APL cu structurile regionale; - o Valorificarea insuficientă a potențialului sectorului asociativ - o Capacitatea administrativă redusă de atragere și gestionare a fondurilor;	- o Cooperarea teritorială cu România și Ucraina; - o Cooperarea transnațională în cadrul Strategiei pentru Regiunea Dunării; - o Parteneriate intercomunitare la nivel local și regional; - o Participarea activă a sectorului asociativ în procesele de dezvoltare regională	- o Cooperare și planificare intersectorială redusă; - o Perpetuarea corupției în societate;

Avantaje, provocări și riscuri privind dezvoltarea regiunii

Analiza condițiilor și a factorilor interni și externi de dezvoltare a regiunii, constată existența de avantaje care favorizează dezvoltarea, precum și a provocărilor (situații problematice) care, pentru a le face față, vor fi necesare eforturi, cunoștințe și alte resurse suplimentare.

• *Factori de mediu și caracteristici spațiale*

Regiunea de Dezvoltare Centru, avînd conexiuni cu importante trasee rutiere regionale, naționale și internaționale, inclusiv cele feroviare, are o *localizare spațială* favorabilă cooperării teritoriale (interregionale, transfrontaliere și transnaționale), precum și pentru o dezvoltare ascendentă și continuă (condiționată de proximitatea cu mun. Chișinău (R. Moldova) și Iași (România).

Diversitatea condițiilor naturale – soluri, relief, ape, păduri, terenuri peisagistice etc. – asigură condiții favorabile dezvoltării agriculturii, inclusiv a celei ecologice, a serviciilor de aprovizionare cu apă și a turismului în regiune. De asemenea, există posibilități de a extinde suprafața ariilor protejate în regiune.

Resursele naturale de care dispune RDC (argila, nisipul, calcarul) pot servi și în continuare drept materie primă pentru dezvoltarea industriei de producere a materialelor de construcție. Totuși, este necesară o exploatare corectă a acestor resurse din punct de vedere economic și al protecției mediului pentru a reduce efectele negative ale acestor activități.

• *Infrastructura și servicii publice*

În domeniul *sănătății*, chiar dacă majoritatea populației are acces la servicii de sănătate, calitatea acestora este foarte joasă, iar accesul grupurilor vulnerabile la aceste servicii este dificil.

Sistemul *educațional* este într-un proces profund de reformare cu efecte diverse asupra elevilor, profesorilor și comunităților. Este foarte important ca în procesul de realizare a proiectelor investiționale să se țină cont de aceste schimbări.

Ponderea infrastructurii *utilităților publice* în RDC este sub media pe țară, iar nivelul de prestare a serviciilor necesită îmbunătățire și modernizare. Această situație determină creșterea costurilor de transport, restrînge mișcarea bunurilor, serviciilor și resurselor umane și nu doar reduce activitatea economică, dar și limitează dezvoltarea umană. Starea precară a infrastructurii

utilităților constituie un impediment în crearea condițiilor de dezvoltare a industriei și micului business, dar și în asigurarea calității vieții locuitorilor.

RDC dispune de o *rețea dezvoltată de drumuri*, însă calitatea acestora este nesatisfăcătoare, fapt care influențează conexiunea dintre localitățile regiunii și accesul către centrele urbane și coridoarele europene.

- ***Economia regiunii***

RDC se caracterizează printr-un nivel scăzut de dezvoltare al *industriei*. Întreprinderile industriale nu sunt dezvoltate deoarece nu există o infrastructură industrială funcțională, un mecanism de promovare a producției autohtone pe terțe piețe și nu se asigură uniformitatea calității produselor și îmbunătățirea permanentă a acestora.

Domeniul *agricultură* se caracterizează printr-o capacitate redusă de cultivare și prelucrare a produselor agricole, datorită tehnologiilor învechite și insuficienței serviciilor de informare și consultanță în domeniu. Potențialul economic scăzut al întreprinderilor agricole și al gospodăriilor țărănești, managementul inefficient al exploatării agricole au determinat subdezvoltarea sectorului agrar, predominant în localitățile rurale din regiune.

RDC are un potențial *turistic* unic, comparativ cu celelalte regiuni. Însă unitățile turistice existente nu sunt aliniate la standardele moderne (din punct de vedere al vizibilității, calității serviciilor, capacității organizaționale, dotării cu resurse, al infrastructurii) fapt ce determină o dezvoltare lentă a turismului.

Existența și dezvoltarea *infrastructurii de afaceri* are un impact socio-economic considerabil: crearea câtorva mii de locuri de muncă bine plătite, sporirea fluxului de investiții străine și contribuirea la modernizarea infrastructurii regiunilor.

În RDC sunt amplasate câteva *centre urbane* – Ungheni, Orhei, Strășeni, Hîncești – care au un potențial mai mare de dezvoltare economică și de regionalizare a serviciilor publice în anumite domenii (apă și canalizare, managementul deșeurilor solide) și care pot să devină poli de creștere în regiune. În dezvoltarea orașelor din regiune se manifestă multiple provocări pentru care sunt necesare proiecte investiționale – mobilitate urbană, conectivitatea cu alte orașe și regiuni, relația urban-rural, sisteme moderne de comunicații, digitalizarea serviciilor etc.

- ***Guvernanța regională***

Structura instituțională a dezvoltării regionale este constituită și funcțională. Agenția de Dezvoltare Regională și Consiliul Regional pentru Dezvoltare sunt principalele instituții la nivel regional responsabile de procesul de dezvoltare regională. Totuși, aceste instituții nu au capacități suficiente sau competențe pentru a realiza pe deplin prioritățile de dezvoltare stabilite.

În baza acestor aspecte cheie (avantaje, oportunități) ale dezvoltării regiunii, în continuare menționăm ***provocările*** care necesită să fie abordate în procesul de implementare a acestei strategii:

- Reducerea efectelor *schimbărilor climatice* asupra mediului și activităților economice în regiune;
- Diferențele majore (*disparități teritoriale și inegalități sociale*) între mediul urban și rural (sărăcia, locurile de muncă și accesul la servicii publice) împiedică dezvoltarea regiunii;
- *Regionalizarea serviciilor publice locale* (apă și canalizare, managementul deșeurilor solide, întreținerea drumurilor locale etc.) prin aplicarea instrumentelor/metodelor de cooperare;
- Necesitatea de a asigura *dezvoltarea economică competitivă* și atractivă pentru noi investiții în regiune.

- *Abordarea coordonată a dezvoltării*, atât la nivel de luare a deciziilor și planificării, cât și a intervențiilor (aplicarea și utilizarea efectului de sinergie);
- *Participarea activă a actorilor regionali*, în special CRD și ADR, în procesele de dezvoltare regională (proces decizionale, liderism, parteneriate, management regional etc.);
- *Cooperarea eficientă a actorilor locali și regionali în cadrul euroregiunilor* (Euroregiunea "Siret-Prut-Nistru", Euroregiunea "Nistru").

IV. OBIECTIVUL GENERAL ȘI OBIECTIVELE SPECIFICE

Procesul de identificare a obiectivelor a pornit de la necesitățile multiple ale regiunii. Este o realitate faptul că resursele publice sînt limitate și insuficiente pentru a realiza toate proiectele care ar putea fi implementate în condiții ideale. De aceea, eforturile regionale se vor concentra pe activitățile menite să stimuleze potențialul regiunii, să elimine cele mai fundamentale constrîngerii și să realizeze cele mai importante acțiuni, cu impact multiplu asupra mai multor sectoare.

Luînd în considerație condițiile și factorii dezvoltării regiunii, precum și prioritățile stabilite la nivel național, a fost stabilit următorul **obiectiv general**:

Dezvoltarea teritorială echilibrată și durabilă a Regiunii de Dezvoltare Centru

Astfel, pentru realizarea acestui obiectiv au fost identificate trei **obiective strategice specifice**:

Obiectivul specific 1

Îmbunătățirea accesului la servicii și utilități publice de calitate

Obiectivul specific 2

Dezvoltarea economică durabilă și competitivă a regiunii

Obiectivul 3

Consolidarea unei bune guvernante regionale

Prezenta Strategie își propune cumularea eforturilor într-o atingerea următorului **impact** scontat:

- Nivelul de trai al populației este îmbunătățit;
- Disparitățile intraregionale sunt diminuate;
- Coeziunea teritorială este asigurată.

Progresul de realizare a obiectivului general al SDR Centru va fi cuantificat prin estimarea următorilor **indicatori**:

- PIB – ul regional;
- Nivelul de sărăcie în regiuni;
- Indicele de disparitate.

Obiectivele specifice prevăd diverse măsuri, care catalizează intervențiile pe domenii de dezvoltare, contribuind la dezvoltarea sectoarelor capabile să amplifice eforturile de dezvoltare regională.

În contextul prezentei strategii realizarea obiectivelor stabilite este condiționată de anumite premise (factori de succes) și principii.

Principii și premize (factori de succes) de bază în realizarea obiectivelor de dezvoltare regională:

- **Principii:**

- **Convergența** – compatibilizarea sistemului instituțional regional cu cele din UE.
- **Subsidiaritatea** – soluționarea problemelor la cel mai apropiat nivel decizional al acestora.
- **Continuitatea** – continuarea proceselor de dezvoltare regională inițiate, valorificarea experienței acumulate și aplicarea de noi paradigme ale dezvoltării.
- **Complementaritatea** - conceperea și realizarea de instrumente și mecanisme care să permită cumularea resurselor și realizarea, în acest fel, într-un mod mai bun, a obiectivului de reducere a disparităților regionale.
- **Parteneriatul** – cooperarea structurilor instituționale regionale, autorităților publice locale, sectorului public și privat în activitatea de planificare, implementare și monitorizare a măsurilor privind susținerea dezvoltării regionale.
- **Eficiența** – buna utilizare a resurselor naturale, umane, financiare și tehnologice în regiune.
- **Transparența** – claritate și corectitudine în procesele alocării, distribuirii și utilizării mijloacelor pentru realizarea strategiei, programelor și proiectelor de dezvoltare regională.

- **Premize (factori de succes):**

- **Buna guvernare**

La nivel regional, CRD și ADR sunt pilonii principali care asigură planificarea multisectorială și coordonarea eficientă a implementării SDR 2016-2020 la nivel de regiune, inclusiv implementarea, cu participarea activă a APL, a investițiilor și proiectelor de anvergură regională. Acest aspect impune, pe de o parte, extinderea (revizuirea) mandatului și consolidarea continuă a capacităților CRD, ADR în domeniul coordonării multisectoriale, precum și consolidarea capacităților APL în domeniul gestionării eficiente a proiectelor de anvergură regională.

- **Abordarea integrată**

Abordarea integrată a planificării strategice și a intervențiilor presupune estimarea sustenabilității rezultatelor sub aspecte Sociale, Economice și de Mediu, ajustarea SDR la cadrul conceptual și temporal al SNDR 2016-2020, integrarea priorităților și tendințelor sectoriale în planificarea regională.

De asemenea, modelul integrat de implementare a proiectelor poate fi și trebuie aplicat sistemelor de transport, de gestionare a serviciilor publice, dezvoltarea urbană etc.

- **Sinergia instrumentelor de finanțare și monitorizarea eficientă a investițiilor**

La nivel regional este important că diversitatea de instrumente/surse de finanțare locale și regionale să fie integrate într-un cadru mai larg de planificare și programare pentru a încuraja cooperarea și realizarea de proiecte investiționale durabile.

În procesul de monitorizare a intervențiilor se va aplica sistemul de monitorizare și evaluare bazat pe rezultate pentru a crește responsabilitatea actorilor implicați față de rezultatele obținute, eficiența și durabilitatea efectelor.

- **Capacități reale de guvernare eficiente a procesului de dezvoltare regională**

Implementarea cu succes a strategiei actuale va depinde în foarte mare măsură de capacitatea instituțiilor și actorilor regionali de a guverna eficient procesul de dezvoltare regională care presupune: cooperare inter-comunitară și abordare participativă,

identificarea ideilor de proiecte și pregătirea calitativă a documentației necesare, atragerea resurselor financiare, implementarea cu succes a proiectelor, asigurarea unei transparențe totale a procesului și nu în ultimul rând, respectarea principiilor echității sociale și a egalității de gen.

În același timp, succesul va depinde și de valorificarea experienței acumulate care presupune punerea în aplicare a lecțiilor învățate, a abordărilor, metodelor și instrumentelor ce țin de eficientizarea procesului de dezvoltare regională, inclusiv prin sporirea rolului actorilor sociali și îmbunătățirea guvernantei regionale.

- ***Incluziunea socială și egalitatea de șanse***

Incluziunea socială și egalitatea de șanse presupune drepturi egale de acces și de a dispune de valorile economice, sociale și culturale pentru toți cetățenii și toate grupurile sociale, indiferent de locul de trai și statutul social, cu un accent deosebit pe integrarea socială a comunităților și grupurilor vulnerabile prin implicare și participare.

4.1 Obiectivul specific 1: Îmbunătățirea accesului la servicii și utilități publice de calitate

Raționament.

Nivelul de trai al cetățenilor depinde, în mare măsură, de calitatea și accesibilitatea serviciilor publice locale.

Insuficiența investițiilor în infrastructura publică din ultimele decenii, utilizarea tehnologiilor învechite și a materialelor necalitative, calitatea scăzută a forței de muncă au condus la o deteriorare semnificativă a infrastructurii rutiere, rețelelor de alimentare cu apă, canalizare și gestionare a deșeurilor solide în regiune. Toate acestea subminează fundamental competitivitatea, atât la nivel național cât și regional. Și dimpotrivă, reabilitarea/reconstrucția infrastructurii va spori gradul de atractivitate al regiunii pentru investiții ceea ce va conduce la o creștere economică și implicit la bunăstarea populației.

Realizarea acestui obiectiv va ține în mare parte de implementarea Programelor Regionale Sectoriale în domeniile de infrastructură fizică care practic reprezintă ghiduri-strategice de dezvoltare a sectoarelor respective la nivel regional.

În perspectiva dezvoltării durabile a Regiunii Centru, în perioada de finanțare 2016-2020 vor fi implementate proiecte cu impact regional care vor contribui la realizarea obiectivului general, stabilit în prezenta Strategie și care este în deplină concordanță cu prioritățile și măsurile incluse în SNDR 2016-2020, dar și în SND Moldova 2020.

În acest context, măsurile cu impact maxim în asigurarea unui grad mai înalt al accesului la servicii și utilități publice calitative sînt următoarele:

Măsura 1.1 Reabilitarea rețelei de drumuri locale și regionale

Modernizarea drumurilor va urmări scopul de a spori accesul la arterele naționale și internaționale pentru o mai bună conectivitate și mobilitate la nivel regional. În acest context, în PRS în domeniul Drumurilor Regionale și Locale, pentru RDC au fost identificate 12 coridoare rutiere principale care vor servi baza propunerilor de proiecte în perioada ce urmează.

Acțiuni prioritare:

- 1.1.1 Elaborarea propunerilor de proiecte în domeniul infrastructurii de transport;
- 1.1.2 Implementarea proiectelor de reabilitare a rețelei de drumuri locale și regionale;
- 1.1.3 Monitorizarea implementării proiectelor;
- 1.1.4 Actualizarea PRS Drumuri Locale și Regionale.

Măsura 1.2 Îmbunătățirea sistemelor de aprovizionare cu apă și canalizare

Măsura dată implică acțiuni orientate spre extinderea acoperirii cu servicii de alimentare cu apă și sanitație, îmbunătățirea infrastructurii și calității serviciilor și eficientizarea operațională a serviciilor de AAC. În implementarea măsurii și pentru obținerea rezultatelor imediate în creșterea numărului populației cu acces la servicii îmbunătățite de AAC va fi promovată abordarea etapizată privind dezvoltarea serviciilor stabilită în Programul Regional Sectorial în domeniul AAC elaborat în corelare cu prevederile Strategiei naționale de AAC, aprobată prin HG nr. 199 din 20.03.2014.

Acțiuni prioritare:

- 1.2.1 Elaborarea propunerilor de proiecte în domeniul aprovizionării cu apă și canalizare;
- 1.2.2 Implementarea proiectelor de aprovizionare cu apă și canalizare;
- 1.2.3 Monitorizarea implementării proiectelor;
- 1.2.4 Revizuirea și actualizarea PRS AAC.

Măsura 1.3 Dezvoltarea sistemelor integrate de management al deșeurilor solide la nivel regional

Măsura dată presupune activități menite să contribuie la eficientizarea managementului deșeurilor menajere solide în RDC prin sensibilizarea cetățenilor privind gestionarea integrată a deșeurilor solide, dezvoltarea infrastructurii de management a deșeurilor solide, cooperarea intercomunitară în vederea construirii unui sistem eficient de management al deșeurilor, promovarea practicilor de colectare selectivă a deșeurilor, sporirea calității și eficienței serviciilor operatorilor regionali din domeniu, etc.

Acțiuni prioritare:

- 1.3.1 Informarea și sensibilizarea publicului privind gestionarea integrată a deșeurilor solide;
- 1.3.2 Elaborarea propunerilor de proiecte în domeniul MDS;
- 1.3.3 Implementarea proiectelor în domeniul MDS;
- 1.3.4 Monitorizarea implementării proiectelor;
- 1.3.5 Revizuirea și actualizarea PRS MDS.

Măsura 1.4 Creșterea eficienței energetice a clădirilor și serviciilor publice

Această măsură implică activități ce contribuie la sporirea eficienței energetice a clădirilor publice din sectorul educațional, medical, administrativ, social, etc., precum și a spațiilor publice. Măsura are la bază prevederile Programului Regional Sectorial în Eficiență Energetică pentru Regiunea de Dezvoltare Centru. Pentru realizarea acestei măsuri sunt încurajate inițiativele de eficientizare energetică a clădirilor publice și extinderea rețelelor iluminatului stradal, care substanțial contribuie la atingerea țintei regionale și corespunzător a celei naționale de economisire a energiei.

Acțiuni prioritare:

- 1.4.1 Elaborarea propunerilor de proiecte de eficiență energetică;
- 1.4.2 Implementarea proiectelor de eficiență energetică a clădirilor publice și extindere a rețelelor iluminatului stradal;
- 1.4.3 Monitorizarea implementării proiectelor;
- 1.4.4 Revizuirea și actualizarea PRS EE.

Rezultate așteptate:

- Conectivitatea, accesibilitatea și calitatea infrastructurii rutiere locale și regionale este îmbunătățită;
- Populația din regiune beneficiază de servicii de AAC și MDS eficiente și calitative;
- Condițiile în clădirile publice sunt îmbunătățite prin măsuri de eficiență energetică;
- Comunitățile cooperează eficient în prestarea de servicii publice.

4.2 Obiectivul specific 2: Dezvoltarea economică durabilă și competitivă a regiunii

Raționament

Un progress semnificativ în dezvoltarea regională a RDC poate fi atins doar prin asigurarea creșterii economice durabile și competitive, ca motor al dezvoltării regiunii. Dezvoltarea economică constantă, în special în localitățile rurale, poate genera resurse necesare pentru investiții și dezvoltare socială. Zonele de intervenție și măsurile planificate vin să stimuleze valorificarea potențialului economic al RDC și să diminueze impactul celor mai grave probleme printre care: numărul redus de întreprinderi în regiune, grad scăzut de ocupare a forței de muncă, rată înaltă a șomajului, exodul masiv al populației apte de muncă, agricultură neperformantă ș.a. Deoarece necesarul de investiții pentru soluționarea acestor probleme este extrem de mare, în strategie se planifică intervenții și acțiuni prioritare, care vor produce efecte la nivel teritorial și impact vizibil/măsurabil asupra calității vieții locuitorilor.

Pentru perioada 2016-2020 se planifică elaborarea Programului regional sectorial de dezvoltare economică a RDC, care va stabili instrumentele operaționale de dezvoltare a domeniului economic, asigurând baza necesară pentru implementarea politicilor economice în regiune. Un alt Program regional sectorial va fi elaborat și pentru domeniul turismului, avînd ca scop identificarea mecanismelor de valorificare a potențialului turistic regional, care ar putea propulsa dezvoltarea sectorului economic.

Prin prezenta strategie se va acorda prioritate dezvoltării urbane, creșterii economice și pomovării potențialului turistic al regiunii pentru dezvoltarea durabilă și competitivă al RDC.

Măsura 2.1 Sprijinirea dezvoltării urbane durabile

Una dintre prioritățile de dezvoltare durabilă la nivelul Regiunii Centru este crearea unor mecanisme de dezvoltare economică accentuată a orașelor în baza abordării de tip ”orașe – centre de dezvoltare”. Astfel de localități urbane, avînd un nivel ridicat de dezvoltare, pe de o parte, au rolul de catalizatori pentru creativitate și inovare, iar pe de altă parte, reprezintă centre de atracție pentru localitățile din vecinătate, contribuind la dezvoltarea integrată a acestora și implicit la dezvoltarea economică și socială a zonei în general.

Acțiuni prioritare:

- 2.1.1 Dezvoltarea capacităților orașelor privind planificarea urbană integrată;
- 2.1.2 Sprijinirea acțiunilor inovative în dezvoltarea orașelor.

Măsura 2.2 Dezvoltarea economiei regionale și diversificarea infrastructurii de afaceri

Această măsură prevede îmbunătățirea planificării regionale sectoriale, creșterea competitivității întreprinderilor pe piețele interne și externe prin stimularea inovării și cooperării economice. Potențialul economic al regiunii va fi consolidat prin crearea unui mediu de afaceri mai favorabil pentru industriile producătoare și îmbunătățirea condițiilor pentru demararea și gestionarea activităților economice în regiune. Dezvoltarea forței de muncă competitive, cu aptitudini potrivite necesităților actuale și celor viitoare ale pieței, prin educație, instruire și recalificare profesională vor alimenta competitivitatea economică a regiunii și va spori atractivitatea pentru investitori.

Acțiuni prioritare:

- 2.2.1 Elaborarea Programului Regional Sectorial în domeniul dezvoltării economice;
- 2.2.2 Elaborarea propunerilor de proiecte în domeniul dezvoltării economiei regionale și diversificării infrastructurii de afaceri;
- 2.2.3 Implementarea proiectelor în domeniul dezvoltării economiei regionale și diversificării infrastructurii de afaceri;
- 2.2.4 Monitorizarea implementării proiectelor în domeniul dezvoltării economiei regionale și diversificării infrastructurii de afaceri;
- 2.2.5 Revizuirea și actualizarea PRS în domeniul dezvoltării economice.

Măsura 2.3 Dezvoltarea potențialului turistic al regiunii

Domeniul turismului, în general, și al turismului rural, în particular, este susținut de un valoros potențial turistic al Regiunii de Dezvoltare Centru. Elaborarea unui Program Regional Sectorial în domeniul dezvoltării turismului va contribui la identificarea instrumentelor și modalităților de impulsione a valorificării acestui potențial, sporirea vizibilității turistice și implementarea de proiecte orientate spre dezvoltarea obiectivelor turistice.

Acțiuni prioritare:

- 2.4.1 Elaborarea Programului Regional Sectorial de dezvoltare a turismului în RD Centru;
- 2.4.2 Elaborarea propunerilor de proiecte în domeniul promovării potențialului turistic al regiunii, sporirii vizibilității turistice și reabilitării patrimoniului cultural și natural;
- 2.4.3 Implementarea proiectelor în domeniul dezvoltării turismului în regiune;
- 2.4.4 Monitorizarea implementării proiectelor în domeniul dezvoltării turismului;
- 2.4.5 Revizuirea și actualizarea PRS în domeniul dezvoltării turismului.

Rezultate așteptate:

- Atractivitatea orașelor pentru cetățeni și mediul de afaceri este sporită;
- Potențialul economic al regiunii este valorificat;
- Patrimoniul cultural și natural al regiunii este protejat și valorificat în scopuri turistice.

4.3 Obiectivul specific 3: Consolidarea unei bune guvernante regionale

Raționament

Buna guvernanță, în general, și o bună guvernanță regională, în particular, are la bază următoarele dimensiuni:

- Participarea tuturor, a bărbaților și a femeilor, la procesul de luare a deciziilor;
- Transparența procesului de luare a deciziilor și accesibilitatea la informații;
- Orientarea spre consens prin discuții, negocieri și medierea diferitelor interese;
- Echitatea și incluziunea socială;
- Eficacitatea și eficiența care înseamnă că procesele și instituțiile/întreprinderile produc acele rezultate, care satisfac nevoile cetățenilor/clientilor, inclusiv utilizarea judicioasă a resurselor naturale și protecția mediului;
- Responsabilitatea, care este o dimensiune cheie și importantă atât pentru instituțiile guvernamentale, cât și pentru întreprinderile private se referă la modul în care anumite teritorii sunt organizate și guvernate.

Guvernarea regională se referă la modul în care anumite teritorii sunt organizate și guvernate. Guvernarea participativă presupune eficientizarea procesului de implementare a politicii de

dezvoltare regională. Ca urmare a experienței de implementare a politicii de dezvoltare regională, se propune de consolidat funcționarea unor mecanisme precum cel al cooperării inter-comunitare și inter-regionale în cadrul procesului de planificare integrată a dezvoltării regionale, luându-se în considerare principiile non-discriminatorii și de gender.

Măsura 3.1 Consolidarea capacităților actorilor locali și regionali responsabili de dezvoltarea regională

Pentru a asigura un management eficient de implementare a obiectivelor de dezvoltare regională prin această măsură se urmărește consolidarea capacității actorilor locali (APL-urile) și regionali în elaborarea de politici și gestionarea proiectelor.

Acțiuni prioritare:

- 3.1.1 Consolidarea capacităților actorilor locali și regionali în elaborarea de politici și managementul proiectelor de dezvoltare regională;
- 3.1.2 Acordarea suportului pentru actualizarea/elaborarea documentelor de planificare locale;
- 3.1.3 Dezvoltarea de noi mecanisme participative în procesul de dezvoltare regională.

Măsura 3.2 Promovarea potențialului de dezvoltare al RD Centru

Promovarea și implementarea unei politici de dezvoltare regională coerente și viabile sunt condiționate de o comunicare sistematică între ADR Centru și partenerii de dezvoltare, precum și de un transfer eficient de informații către toată administrația publică de nivel local. Promovarea identității regiunii se va realiza prin punerea în valoare a condițiilor naturale, umane și sociale, organizarea evenimentelor de informare și promovare, publicarea broșurilor și materialelor informative.

- 3.2.1 Dezvoltarea rețelelor de informare și comunicare privind cooperarea intraregională și interregională;
- 3.2.2 Organizarea evenimentelor de promovare a regiunii (conferințe, forum, expoziții, festivaluri etc.).

Măsura 3.3 Perfecționarea sistemului de planificare și programare

Implică o serie de acțiuni complexe menite să asigure mecanismele necesare dar și să optimizeze procesul de implementare a politicii de dezvoltare regională. Măsura cuprinde acțiuni ce implică facilitarea dialogului și cooperării instituțiilor la nivel național, regional și local.

Acțiuni prioritare:

- 3.3.1 Implementarea eficientă și transparentă a strategiei și planurilor operaționale regionale;
- 3.3.2 Elaborarea de analize și studii în domeniul dezvoltării regionale;
- 3.3.3 Îmbunătățirea sistemului de monitorizare și evaluare.

Măsura 3.4 Consolidarea cooperării cu partenerii de dezvoltare și atragerea investițiilor în domeniul dezvoltării regionale

Pentru coerența acțiunilor în domeniul dezvoltării regionale la nivelul tuturor actorilor implicați în procesul de dezvoltare, se intenționează a dezvolta căi de comunicare cu partenerii interni și externi prin implicarea în proiecte comune. Identificarea noilor surse de finanțare prin asistența oficială de dezvoltare, oferită de țările partenere, constituie unul din obiectivele primordiale pentru dezvoltarea RD Centru. În acest scop, se vor întreprinde măsuri de atragere a investițiilor pentru finanțarea proiectelor de dezvoltare regională și identificarea potențialilor parteneri de dezvoltare interni și externi.

Acțiuni prioritare:

- 3.4.1 Consolidarea cooperării cu partenerii de dezvoltare naționali și internaționali;
- 3.4.2 Identificarea noilor surse de finanțare, inclusiv prin asistența pentru dezvoltare a țării

Rezultate așteptate:

- Structurile instituționale regionale sunt funcționale și eficiente;
- Rețele de informare și comunicare sunt constituite și funcționează eficient la nivel regional;
- Programele și proiectele de dezvoltare regională sunt implementate eficient și transparent.

Riscuri evaluate în contextul realizării obiectivelor strategice:

Riscul	Impact	Probabilitate
Politic		
Abandonarea cursului politicii de dezvoltare regională la nivel central	Mare	Mică
Neacceptarea modificărilor în cadrul legislativ și normativ al DR	Mediu	Medie
Nesusținerea la nivel central a politicii publice de dezvoltare regională bazată pe poli de creștere	Mediu	Medie
Economic		
Insuficiența mijloacelor financiare destinate DR	Foarte mare	Mare
Incapacitatea de a atrage și gestiona fonduri externe	Mare	Mare
Bugete locale austere pentru a putea asigura cofinanțarea la implementarea proiectelor regionale	Mare	Mare
Scăderea capacității de plată a populației pentru conectarea la serviciile de utilități publice create	Foarte mare	Mare
Operațional		
Lipsa unei viziuni clare la nivel central privind sinergia utilizării fondurilor bugetare pentru dezvoltare	Mediu	Mic
Interes scăzut din partea APL de a înainta proiecte spre finanțare la FNDR	Mare	Mic
Interes scăzut din partea APL de a crea parteneriate intercomunitare viabile	Mare	Mic
Lipsa în regiune a operatorilor de servicii publice capabili de a prelua regionalizarea serviciilor în sectoarele AAC și MDS	Mediu	Mare
Conștientizarea slabă a populației de a asigura impactul rîvnit la proiecte de AAC și MDS	Foarte mare	Mare

De mediu		
Efecte ale schimbării climei care se vor răsfrînge asupra cantității de apă potabilă din sursele de suprafață și subterane și calității acestora	Mare	Mare
Efectele negative asupra stării mediului generate de managementul defectuos al deșeurilor solide asigurat în RDC	Mare	Mare

V. IMPLEMENTAREA STRATEGIEI

Cadrul instituțional și etapele de implementare

Procesul de implementare a SDR Centru 2016-2020 presupune identificarea raportului optim între resurse și nevoi și cuprinde un mix de intervenții, de la investiții în infrastructură la măsuri soft (cu caracter de dezvoltare și consolidare capacități), implementate în comun cu partenerii regionali. Aceste intervenții vor fi grupate într-un portofoliu de proiecte regionale strategice identificate, selectate și prioritizate împreună cu instituțiile responsabile de dezvoltarea regională.

În contextul corelării SDR Centru 2016-2020 cu prevederile SNDR 2016-2020, vom menționa aceleași două etape de implementare:

Etapa 1. Etapa tranzitorie spre o nouă formă a dezvoltării regionale, cu un cadru temporar estimativ de 3 ani, din 2016-2018;

Etapa 2. Etapa de implementare a dezvoltării intersectoriale integrate. Perioada de implementarea a acestei etape va fi 2018-2020.

În cadrul primei etape de implementare a strategiei, cadrul instituțional va păstra, în principiu, configurația actuală stabilită de cadrul legal normativ.

La nivel regional, Consiliul Regional pentru Dezvoltare va asigura rolul de coordonare și promovare a obiectivelor politicii de dezvoltare regională la nivel local (va coordona și monitoriza procesul de actualizare a SDR și a POR, va contribui la mobilizarea resurselor regionale în scopul dezvoltării stabile și durabile a localităților din regiune etc.)

ADR va asigura elaborarea analizelor situației social-economice din regiunea de dezvoltare respectivă; elaborarea POR și a Planurilor anuale de implementare a SDR, PRS și POR, vor asigura promovarea și mobilizarea resurselor pentru implementarea SDR, PRS și POR, vor monitoriza și evalua procesul de implementare a programelor și proiectelor menite să asigure realizarea obiectivelor SDR, PRS și POR. Vor întreprinde măsuri de acordare a suportului informațional, metodologic și consultativ autorităților administrației publice locale în vederea implicării în procesul de dezvoltare echilibrată și durabilă a regiunilor

La nivel local, autoritățile administrației publice locale, comunitățile urbane și rurale, organizațiile din mediul asociativ și privat vor fi principalii beneficiari ai proiectelor de dezvoltare regională. Pentru prima etapă de realizare APL vor fi furnizorii principali de propuneri de proiecte dar și principalii parteneri ai procesului de implementare a proiectelor, conform prevederilor legislației în vigoare.

În etapa a doua urmează a fi puse în aplicare măsurile și activitățile ce țin de implementarea noii paradigme a dezvoltării regionale. Configurația cadrului instituțional și spectrul atribuțiilor și

responsabilităților instituțiilor implicate în proces urmează să fie modificate și completate în conformitate cu prevederile cadrului legislativ și normativ modificat și ajustat.

La nivel regional, urmează să fie modificate și completate actele legislative și normative, care reglementează activitățile CRD, în scopul sporirii rolului în calitate de coordonator principal al implementării SDR, PRS și POR la nivel de regiune. ADR urmează să obțină mai multă autonomie funcțională și financiară, iar rolul ADR în implementarea proiectelor de dezvoltare regională să fie direcționat doar spre monitorizarea și evaluarea procesului de implementare a proiectelor de dezvoltare regională. ADR va transfera integral atribuțiile de realizare a proiectelor către APL și alți actori locali. Totodată, creșterea autonomiei funcționale a agenției va permite delegarea către ADR a atribuțiilor de implementare a proiectelor interregionale complexe.

La nivel local, autoritățile administrației publice locale, organizațiile din mediul asociativ și privat vor fi în continuare principalii beneficiari ai proiectelor de dezvoltare regională, dar rolul lor urmează să fie consolidat și amplificat astfel încât acești actori să devină principalii responsabili de implementarea proiectelor de dezvoltare regională.

Surse de finanțare existente

Necesitățile de finanțare a proiectelor de dezvoltare sunt enorme, iar resursele publice disponibile pentru implementarea unor astfel de proiecte sunt limitate. SDR prevede priorități cu impact maxim asupra dezvoltării socio-economice a regiunii. Totuși, măsurile incluse în Strategie pot fi implementate în funcție de volumul de resurse și de capacitatea de valorificare a fondurilor disponibile nu doar din fondul național, dar și prin atragerea fondurilor externe. În acest context, necesitățile de finanțare a priorităților și sursele de finanțare preconizate pot fi calculate odată cu identificarea proiectelor specifice și vor fi incluse în POR.

• Fondul Național pentru Dezvoltare Regională (FNDR).

Conform Legii privind dezvoltarea regională în Republica Moldova, principala sursă de finanțare a programelor și proiectelor orientate spre atingerea obiectivelor de dezvoltare regională este FNDR. Fondul se formează din alocațiile anuale de la bugetul de stat, ca poziție distinctă pentru politica de dezvoltare regională, precum și din alte surse, în special din surse oferite de partenerii externi. Cuantumul FNDR reprezintă 1% din veniturile bugetului de stat, aprobat prin legea bugetului de stat pentru anul respectiv. În Fond pot fi atrase și alte mijloace financiare din sectorul public și cel privat la nivel local, regional, național și internațional, precum și mijloacele oferite prin programele de asistență ale UE.

FNDR prevede mijloace pentru toate regiunile de dezvoltare. Conform Legii, repartizarea mijloacelor fondurilor pe regiuni se va baza pe principiul alocării prioritare zonelor defavorizate din regiunile de dezvoltare. În același timp, alocarea resurselor va depinde de conformitatea și calitatea proiectelor prezentate.

• Alte surse publice

Pentru finanțarea priorităților prevăzute de SDR pot fi orientate și alte surse publice disponibile. Autoritățile regionale și locale vor întreprinde eforturi pentru mobilizarea altor surse, inclusiv private, pentru finanțarea proiectelor de dezvoltare regională.

O soluție pentru atragerea investițiilor și finanțarea proiectelor de dezvoltare regională este sinergia fondurilor sectoriale naționale: Fondul Rutier, Fondul Ecologic, Fondul pentru Eficiență Energetică, Fondul de atragere a investițiilor și promovare a exporturilor etc.

• Asistența externă

O sursă importantă de finanțare a proiectelor de dezvoltare regională poate fi asistența acordată de donatori externi, atât prin programele de cooperare cu Guvernul Republicii Moldova, cât și prin programe disponibile autorităților regionale și locale.

Autoritățile regionale și locale pot accesa în mod direct fonduri din programele de cooperare transfrontalieră și transnațională care actualmente sunt operaționale și pentru Republica Moldova:

- Programul de Cooperare teritorială Republica Moldova – Ucraina, finanțat în cadrul Parteneriatului Estic;
- Programe și proiecte de asistență pentru dezvoltare oferită de MAE al României altor state în anul 2016;
- Programul Transnațional Dunărea 2014-2020, programul Dunărea este finanțat din Fondul European de Dezvoltare Regională (202.095.405 euro) și Instrumentul de Pre-Aderare (19.829.192 euro) pentru perioada financiară 2014 – 2020.

VI. MONITORIZAREA, RAPORTAREA ȘI EVALUAREA IMPLEMENTĂRII STRATEGIEI

Monitorizarea, raportarea și evaluarea rezultatelor implementării Strategiei de Dezvoltare Regională Centru 2016-2020 sunt responsabilități care cad în atribuția instituțiilor responsabile de dezvoltare la nivel regional: CRD Centru și ADR Centru.

CRD Centru este instituția care monitorizează utilizarea mijloacelor financiare alocate din FNDR pentru regiunea de dezvoltare și evaluează impactul implementării proiectelor și programelor regionale și al atingerii obiectivelor dezvoltării regionale²².

ADR Centru va coordona procesul de implementare a SDR Centru 2016-2020, a planurilor, programelor și proiectelor de dezvoltare regională²³.

La nivel regional, sistemul actual de monitorizare și evaluare aplicat face posibilă monitorizarea sistematică a implementării proiectelor de dezvoltare regională în baza datelor colectate din cadrul proiectelor implementate în regiune de către ADR Centru, finanțate atât din sursele FNDR, cât și din surse externe (GIZ, USAID). Un mecanism de monitorizare și evaluare complexă, bazată pe rezultate a implementării strategiilor regionale lipsește în prezent. În acest sens, similar situației la nivel național, monitorizarea și evaluarea va fi un proces integrat în SDR Centru și se va referi la evaluarea obiectivelor strategice, impactului și rezultatelor scontate. Pentru asigurarea unui proces de monitorizare și evaluare a intervențiilor, precum și prognozarea anumitor rezultate, ADR Centru, în comun cu alți actori implicați în implementarea politicii de dezvoltare regională va participa la procesul de identificare a indicatorilor care ar reflecta impactul implementării prevederilor strategice.

În contextul realizării unui proces de monitorizare și evaluare a realizării obiectivelor prezentei strategii, MDRC cu suportul BNS și în comun cu ministerele sectoriale vor asigura elaborarea metodologiei de calcul a indicatorilor complecși în cazul obiectivului general al SNDR 2016-2020. De asemenea, în contextul monitorizării intervențiilor specifice domeniilor sectoriale, urmează a fi desfășurate activități de identificare a valorilor inițiale pentru indicatori, precum și

²²Legea nr. 438 privind dezvoltarea regională în Republica Moldova, art. 8 (3)

²³Legea nr. 438 privind dezvoltarea regională în Republica Moldova, art. 8 (4)

prognozarea ȋntelor pentru anul 2020. Acești indicatori vor reflecta nivelul de dezvoltare al regiunilor, inclusiv ȋn comparație cu regiunile respective din cadrul UE²⁴.

Astfel, au fost identificați următorii indicatori pentru evaluarea obiectivului general și a celor specifice:

Pentru Obiectivul general „Dezvoltarea teritorială echilibrată și durabilă a Regiunii de Dezvoltare Centru” urmează a fi calculați următorii indicatori complecși:

- PIB – ul regional;
- Nivelul de sărăcie ȋn regiuni ;
- Indicele de disparitate;
- Nivelul emisiilor de gaze cu efect de seră.

Pentru Obiectivul specific 1 „Ȋmbunătățirea accesului la servicii și utilități publice de calitate”:

- Rata de conectare a populației la servicii ȋmbunătățite de aprovizionare cu apă, % (urban/rural);
- Rata de conectare a populației la servicii de canalizare, % (urban/rural);
- Rata de acoperire a localităților cu servicii de MDS, % (urban/rural);
- Numărul de spații neconforme de depozitare a deșeurilor solide (nr.);
- Consumul de energie ȋn clădirile publice (kWh/mp);
- Ponderea clădirilor publice renovate (eficientizate energetic) (mp);
- Numărul de cooperări intercomunitare stabilite pentru gestionare serviciilor publice (nr.);
- Numărul școlilor conectate la drumurile locale reabilitate / reconstruite;
- Numărul instituțiilor medicale conectate la drumurile locale reabilitate / reconstruite;
- Numărul localităților conectate la instituțiile de importanță regională prin ȋmbunătățirea drumurilor locale.

Pentru Obiectivul specific 2 „Dezvoltarea economică durabilă și competitivă a regiunii”:

- Produsul intern brut regional;
- Valoarea adăugată brută regională;
- Investiții pe cap de locuitor la nivel regional (mil. lei);
- Productivitatea muncii ȋn regiunile de dezvoltare (mii lei);
- Investiții capitale ȋn parcurile industriale, ZEL;
- IMM/1000 locuitori (nr.);
- Numărul turiștilor din regiuni ȋn cadrul turismului intern și receptor (nr. persoane);
- Numărul obiectivelor turistice reabilitate / amenajate (nr.).

Pentru Obiectivul specific 3 „Consolidarea unei bune guvernante regionale”:

- Nivelul de satisfacție a populației privind implementare politicii de dezvoltare regională;
- Numărul proiectelor de dezvoltare regională finanțate / cofinanțate din alte fonduri naționale;

²⁴SNDR 2016-2020, proiect

- Nivelul de satisfacție a populației pentru serviciile dezvoltate în rezultatul implementării proiectelor investiționale;
- Nivelul de satisfacție al populației pentru activitatea instituțiilor de dezvoltare regională.

• Cadrul instituțional

La nivel regional, CRD Centru este organismul responsabil pentru monitorizarea și evaluarea implementării SDR Centru. CRD Centru va monitoriza rezultatele implementării proiectelor regionale, în baza rapoartelor Agenției, va solicita explicații în cazul în care descoperă discrepanțe în procesul de implementare a proiectelor regionale, va expedia Ministerului Dezvoltării Regionale și Construcțiilor raportul anual de monitorizare aprobat²⁵.

ADR Centru va organiza implementarea SDR Centru, a POR și alocarea în acest scop a mijloacelor financiare din FNDR, va mobiliza instituțiile și organizațiile competente din regiune în scopul constituirii, menținerii și consolidării rețelei regionale de implementare a SDR.

APL va fi responsabil de prezentarea către ADR Centru a informațiilor necesare cu privire la evoluția implementării proiectelor regionale respective.

• Raportarea

Raportarea anuală și semestrială privind evoluția implementării SDR Centru 2016-2020 către CNCDR va fi asigurată de către CRD Centru.

Rapoartele anuale și semestriale vor fi elaborate de către ADR Centru în coordonare cu MDRC, CRD Centru și APL. Acest proces, conform art. 8 al Legii nr. 438 privind dezvoltarea regională în Republica Moldova, va avea loc prin prezentarea rapoartelor anuale despre implementarea SDR Centru Consiliului Regional și autorității de implementare a politicii de dezvoltare regională.

ADR Centru va dezvolta și va actualiza în permanență profilul regiunii, va evalua continuu tendințele de dezvoltare a regiunii potrivit indicatorilor și parametrilor regionali conveniți.

ADR Centru va prezenta rapoarte trimestriale și anuale privind evoluția implementării proiectelor de dezvoltare regională către CRD Centru și MDRC.

Adițional la raportarea obișnuită referitor la progres, pentru fiecare proiect se va prezenta un raport detaliat cu privire la finalizarea proiectului, care va estima rezultate specifice și indicatorii de impact și va identifica impactul proiectului pe termen lung odată cu finalizarea implementării acestuia.

Studiile de evaluare se vor efectua pentru proiectele mai mari, care pot include o serie de metodologii corespunzătoare, inclusiv sondaje participative ale beneficiarilor în baza valorii rezultatelor proiectului. Pentru un număr de proiecte mari, în special unde beneficiile sunt așteptate să fie de lungă durată și pe scară largă, ADR Centru va organiza evaluări la perioade necesare după completarea proiectului. Fondurile pentru efectuarea acestor evaluări vor fi incluse în bugetul proiectului.

Toate rapoartele privind implementarea SDR Centru vor fi plasate pe pagina web a ADR: www.adrcentru.md.

• Evaluarea

²⁵Hotărârea nr.127 cu privire la măsurile de realizare a Legii nr. 438-XVI din 28 decembrie 2006 privind dezvoltarea regională în Republica Moldova

SDR Centru 2016-2020 va fi supusă unei evaluări a impactului, potrivit procedurilor recomandate de către MDRC (cu referire la mecanismul de evaluare ex-ante, intermediară și ex-post). În caz de necesitate, vor fi efectuate studii și evaluări specifice ale SDR Centru și a proiectelor implementate de către ADR Centru și MDRC. Vor fi indicate necesitățile de finanțare din FNDR în vederea asigurării evaluării impactului sistemic și calitativ a SDR Centru și a proiectelor de dezvoltare regională. Rezultatele finale și recomandările evaluărilor vor fi incluse într-un raport de evaluare și prezentat MDRC și CRD Centru.

- **Audit**

Toate proiectele de dezvoltare regională finanțate din FNDR precum și alte fonduri, vor fi supuse auditului anual în conformitate cu procedurile naționale respective.

PLAN DE ACȚIUNI privind implementarea Strategiei de dezvoltare regională Centru pentru anii 2016-2020

Măsur	Acțiuni	Surse de finanțare	Termen de realizare	Instituții responsabile	Parteneri	Indicatori de progres
Obiectivul specific 1. Îmbunătățirea accesului la servicii și utilități publice de calitate						
1.1 Reabilitarea rețelei de drumuri locale și regionale	Elaborarea propunerilor de proiecte în domeniul infrastructurii de transport;	FNDR, FR Donatori externi, APL	2016	APL, ADR	ASD	Nr. proiecte elaborate
	Implementarea proiectelor de reabilitare a rețelei de drumuri locale și regionale;		2020	APL, ADR,	ASD	Nr. proiecte implementate; Drumuri reabilite (km)
	Monitorizarea implementării proiectelor;		2020	APL, CRD, ADR	ASD	Nr. proiecte monitorizate/ rapoarte de monitorizare elaborate
	Actualizarea PRS Drumuri Locale și Regionale.		2018, 2020	ADR, CRD	APL, ASD	Document actualizat
1.2 Îmbunătățirea serviciilor de alimentare cu apă și canalizare	Elaborarea propunerilor de proiecte în acest domeniu;	FNDR, FEN Donatori externi, APL	2016, 2018	APL, ADR	IE	Nr. proiecte elaborate
	Implementarea proiectelor de alimentare cu apă și canalizare;		2020	APL, ADR,	IE	Nr. proiecte implementate; Gospodării conectate la rețele de aprovizionare cu

						apă și canalizare (%); Nr. de comunități implicate în CIC
	Monitorizarea implementării proiectelor;		2020	APL, CRD, ADR	IE	Nr. proiecte monitorizate/rapoarte de monitorizare elaborate
	Revizuirea și actualizarea PRS AAC.		2018, 2020	ADR	APL, IE	Document actualizat
1.3.Dezvoltarea sistemelor integrate de management al deșeurilor solide la nivel regional	Informarea și sensibilizarea publicului privind gestionarea integrată a deșeurilor solide;	FNDR, FEN Donatori externi, APL	2020	APL, ADR	IE	Nr. campanii de informare și sensibilizare organizate
	Elaborarea propunerilor de proiecte în domeniul MDS;		2020	APL, ADR,	IE	Nr.proiecte elaborate
	Implementarea proiectelor în domeniul MDS;		2020	APL, ADR	IE	Nr. proiecte implementate; Nr. depozite deșeuri neconforme închise; Nr. de comunități implicate în CIC
	Monitorizarea implementării proiectelor în domeniul respectiv;		2020	APL, ADR, CRD	IE	Nr. proiecte monitorizate/rapoarte de monitorizare

						elaborate
	Revizuirea și actualizarea PRS MDS.		2018, 2020	ADR, CRD	APL, IE	Document actualizat
1.4 Creșterea eficienței energetice a clădirilor și serviciilor publice	Asistență și suport la elaborarea propunerilor de proiecte de eficiență energetică;	FNDR, FEE, Donatori externi, APL	2020	APL, ADR	AEE	Nr. proiecte elaborate
	Implementarea proiectelor de eficiență energetică		2020	APL, ADR,	AEE	Nr. proiecte implementate; Nr. cladiri cu eficiență energetică ridicată
	Monitorizarea impementării proiectelor;		2020	APL, CRD, ADR	AEE	Nr. proiecte monitorizate/ rapoarte de monitorizare elaborate
	Revizuirea și actualizarea PRS EE.		2018, 2020	ADR, CRD	APL, AEE	Document actualizat
Obiectivul specific 2. Dezvoltarea economică durabilă și competitivă a regiunii						
2.1 Sprijinirea dezvoltării urbane durabile	Dezvoltarea capacităților orașelor privind planificarea urbană integrată;	Bugetul de Stat, Donatori externi, APL	2018	APL, ADR	Asociații specializate	Nr. strategii/ planuri urbane integrate elaborate; Nr. concepte de proiecte elaborate

	Sprijinirea acțiunilor inovative în dezvoltarea orașelor.		2020	APL, ADR	Asociații specializate	Nr. proiecte implementate
2.2 Dezvoltarea economiei regionale bazate pe inovare și diversificarea infrastructurii de afaceri	Elaborarea Programului Regional Sectorial în domeniul dezvoltării economice;	Bugetul de Stat, Donatori externi	2017	ADR, CRD,	APL, ODIMM, CCI	1 PRS elaborat
	Elaborarea propunerilor de proiecte în domeniul dezvoltării economiei regionale și diversificării infrastructurii de afaceri;		2020	APL, ODIMM, CCI	ADR	Nr. proiecte elaborate; Nr. companii implicate în rețele
	Implementarea proiectelor în domeniul dezvoltării economiei regionale și diversificării infrastructurii de afaceri;		2020	ODIMM, CCI, ADR	ADR, ME	Nr. proiecte implementate Nr. întreprinderilor care beneficiază de suport
	Monitorizarea impementării proiectelor în domeniul dezvoltării economiei regionale și diversificării infrastructurii de afaceri;		2020	ODIMM, CCI, ADR	ADR, ME	Nr. proiecte monitorizate/ rapoarte de monitorizare elaborate
	Revizuirea și actualizarea PRS în domeniul dezvoltării economice.		2018, 2020	ADR, CRD	APL, ME	Document actualizat

2.3 Dezvoltarea potențialului turistic al regiunii	Elaborarea Programului Regional Sectorial de dezvoltare a turismului în RD Centru;	FNDR, Donatori externi, APL	2017	ADR, CRD,	APL, ATM	PRS elaborat
	Elaborarea propunerilor de proiecte în domeniul promovării potențialului turistic al regiunii, sporirii vizibilității turistice și reabilitării patrimoniului cultural și natural;		2020	APL, ADR	ATM, Agenții de turism	Nr. proiecte elaborate;
	Implementarea proiectelor în domeniul dezvoltării turismului în regiune;		2020	APL, ADR	ATM, MC, IE	Nr. proiecte implementate; Nr. de obiective de patrimoniu cultural și natural restaurate/conservate și incluse în circuite turistice
	Monitorizarea implementării proiectelor în domeniul dezvoltării turismului;		2020	APL, ADR	ATM, MC, IE	Nr. proiecte monitorizate/ rapoarte de monitorizare elaborate
	Revizuirea și actualizarea PRS în domeniul dezvoltării turismului.		2020	APL, ADR	ATM, MC, IE	Document actualizat

Obiectivul specific 3. Consolidarea unei bune guvernante regionale						
3.1 Consolidarea capacităților actorilor locali și regionali responsabili de dezvoltarea regională	Consolidarea capacităților actorilor locali și regionali în elaborarea de politici și managementul proiectelor de dezvoltare regională;	Bugetul de Stat, Donatori externi	2018	CRD, ADR	APL, Asociații obștești	Nr. documente elaborate; Nr. evenimente de instruire organizate; Creșterea gradului de cunoaștere a cetățenilor (%)
	Asigurarea managementului eficient al activității instituțiilor de dezvoltare regională		2020	ADR, CRD	MDRC	Nr. evenimente organizate, Nr. documente elaborate
	Suport pentru actualizarea/elaborarea documentelor de planificare locale		2020	APL, ADR	APL	Nr. documente actualizate/elaborate Nr. consultații acordate
	Dezvoltarea de noi mecanisme participative în procesul de dezvoltare regională.		2020	CRD, ADR	APL, Asociații obștești	Nr. evenimente/acțiuni participative organizate
3.2 Promovarea potențialului de dezvoltare a RD Centru	Dezvoltarea rețelelor de informare și comunicare privind cooperarea intraregională și interregională, transfrontalieră și transnațională;	Donatori externi, APL	2020	APL, ADR	CRD, APL și asociații obștești din țările UE și Parteneriatului Estic	Nr. structuri partenariale create; Nr. proiecte implementate
	Organizarea evenimentelor de promovare a regiunii		2020	ADR, CRD,	Asociații obștești, APL,	Nr. evenimente de promovare

	(conferințe, forum, expoziții, festivaluri)			APL	ADR din țările UE și Parteneriatului Estic	organizate
3.3 Perfecționarea sistemului de planificare și programare	Implementarea eficientă și transparentă a strategiei și planurilor operaționale regionale;	Bugetul de Stat, Donatori externi	2020	ADR, CRD	APL, Asociații obștești etc.	Nr. de evenimente de informare și comunicare organizate
	Elaborarea de analize și studii în domeniul dezvoltării regionale		2020	ADR	AȘM, Universități etc.	Nr. studii și analize elaborate
	Îmbunătățirea sistemului de monitorizare și evaluare		2017	ADR, CRD	MDRC	Nr. metodologii de monitorizare și evaluare elaborate
3.4 Consolidarea cooperării cu partenerii de dezvoltare și atragerea investițiilor în domeniul dezvoltării regionale	Consolidarea cooperării cu partenerii de dezvoltare naționali și internaționali	Bugetul de Stat, Donatori externi	2020	ADR, CRD	MDRC	Nr. evenimente organizate, Nr. parteneriate create
	Identificarea noilor surse de finanțare, inclusiv prin asistența pentru dezvoltare a țării	Bugetul de Stat, Donatori externi	2020	ADR, CRD	MDRC	Valoarea surselor atrase